Havva Özge KAYNAK YEŞİLTEPE YÜKSEK LİSANS TEZİ GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ABD 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

LİSE SEÇİMİNE İLİŞKİN AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ÖLÇEĞİ' NİN GELİŞTİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Havva Özge KAYNAK YEŞİLTEPE

GAZİANTEP
EKİM 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

LİSE SEÇİMİNE İLİŞKİN AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ÖLÇEĞİ' NİN GELİŞTİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Havva Özge KAYNAK YEŞİLTEPE

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI

GAZİANTEP
EKİM 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Öğrencinin Adı Soyadı	: Havva Özge KAYNAK YEŞİLTEPE
Üniversite	: Gaziantep Üniversitesi
Enstitü	: Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı ve Program	: Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı
Tezin Başlığı	: Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin Geliştirilmesi
Tezin Savunma Tarihi	:30/10/2019

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

	İmzası
Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI	
Doç. Dr. Oğuzhan ÇOLAKKADIOĞLU	
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BUĞA	

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan TUNÇ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde, bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Havva Özge KAYNAK YEŞİLTEPE

Öğrenci Numarası: 201220658

Tezin Savunma Tarihi: 30/10/2019

ÖZET

LİSE SEÇİMİNE İLİŞKİN AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR ÖLÇEĞİ' NİN GELİŞTİRİLMESİ

KAYNAK YEŞİLTEPE, Havva Özge
Yüksek Lisans Tezi
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
Ekim 2019, 92 sayfa

Bu araştırmada, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 8. sınıfa devam eden416 ortaokul öğrencisine 31 maddelik deneme formu uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizleri sonucunda 21 maddelik dört faktörden oluşan bir ölçek elde edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda dört faktörden oluşan yapı doğrulanmıştır. Ölçeğin alt ölçekleri; Seçim Yapamama, Hatasız Seçim, Saygınlık ve Kendine Güven olarak isimlendirilmiştir. Ayırt ediciliğe ilişkin çalışmalarda, ölçek maddelerinin tüm alt boyutlarında lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları yüksek olan öğrencilerden düşük olanları ayırt edebildiği bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin, Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği (EMİÖ) ile arasındaki korelasyon incelenmiştir. Buna göre EMİÖ' nün; Seçim Yapamama alt boyutu ile .26, Hatasız Seçim alt boyutu ile .35, Saygınlık alt boyutu ile .43 ilişkisi olduğu ve Kendine Güven alt boyutuyla ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında, ölçeğin geneli için test-tekrar test güvenirlik katsayısı. 91 ve Cronbach alfa katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Elde edilen bulgular, Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin lise seçimine yönelik akılcı olmayan inançlarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Akılcı Olmayan İnançlar, Lise Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF THE IRRATIONAL BELIEFS SCALE FOR HIGH SCHOOL CHOICE

KAYNAK YEŞİLTEPE, Havva Özge
M.A. Thesis
Educational Sciences Department
Guidance and Psychological Counselling Program
Supervisor: Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
October 2019, 92 pages

In this study, it is aimed to develop a valid and reliable measurement tool that measures the irrational beliefs of middle school 8th grade students about the choice of high school. An 31 itemed test form was applied to 416 secondary school students attending 8th grade who are the study group of this research. As a result of exploratory factor analyses in order to determine the structure validity of the scale, a scale consisting of four factors with 21 items was obtained. As a result of confirmatory factor analyses, the structure consisting of four factors was confirmed. The subscales of the scalewere named as Inability to Choose, Error-Free Choice, Prestige and Self-Confidence. In studies on discrimination, it was found that in all sub-dimensions of scale items could distinguish the students who have high irrational beliefs about choosing high schools with low ones. Also, the correlation between the scale and the Irrational Beliefs Scale for Adolescents was examined. According to this; it's found that Irrational Beliefs Scale for Adolescents has a relationwith Inability to Choose sub-dimension .26, Error-Free Choice sub-dimension .35, Prestige sub-dimension .43 and no relation with Self-Confidence sub-dimension. Within the scope of the reliability study of the scale, the test-retest reliability coefficient obtained .91 for the overall scale and Cronbach alpha reliability coefficient was found .80. The correlation between the scale developed and the Irrational Beliefs Scale for Adolescents was investigated. The findings show that the Scale of Irrational Beliefs on the Selection of High School is a valid and reliable measurement tool for measuring the irrational beliefs of middle school 8th grade students for the choice of high school.

Keywords: Irrational Beliefs, High School Choice, Validity and Reliability

ÖNSÖZ

Hayatımız boyunca pek çok seçim yaparız bunlardan biri de lise seçimidir. Lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ölçmeyi amaçlayarak geliştirmeye çalıştığımız bu ölçme aracında emeği geçen pek çok kişi bulunmaktadır. Öncelikle araştırmanın her aşamasında bilgi birikimi ve tecrübesi ile beni aydınlatan, ilgisini ve zamanını benden esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Zeynep Hamamcı' ya teşekkürü borç bilirim. Lisans eğitimim boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim ve beni yüksek lisans eğitimi için teşvik eden hocam Sayın Prof. Dr. Ragıp Özyürek' e ve çalışmalarım sırasında görüşlerini aldığım uzmanlara teşekkürlerimi sunarım. Sevgilerini ve desteklerini derinden hissettiğim aileme ben olmamı sağladıkları için teşekkür ederim. Meslektaşım olan biricik kardeşim Mehmet Ali Kaynak' a ve ağabeyim Hakan Yeşiltepe' e yardımları için teşekkür ederim. Motivasyon kaynağım canım kızıma ve sevgili eşime hayatıma anlam kattıkları için teşekkür ederim.

Havva Özge KAYNAK YEŞİLTEPE

Ekim 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI ..... **İ**
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ..... **İİ**
ÖZET ..... **İİİ**
ABSTRACT ..... **İV**
İÇİNDEKİLER ..... **Vİ**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **İX**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **X**
KISALTMALAR ..... **Xİ**

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu 1
1.2. Araştırmanın Amacı 5
1.3. Araştırmanın Önemi 6
1.4. Varsayımlar 7
1.5. Sınırlılıklar 7
1.6. Tanımlar 7

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Meslek 9
2.2. Meslek Seçimi 10
2.3. Mesleki Gelişim Süreci 13
2.4. Mesleki Rehberlik 17
2.5. Lise Seçimi 21
2.5.1. Lise Seçimini Etkileyen Faktörler 23
2.5.1.1. Lise seçimini etkileyen bireysel faktörler 23
2.5.1.1.1. Cinsiyet 24
2.5.1.1.2. İlgi ve yetenekler 24
2.5.1.1.3. Sınav başarısı 26
2.5.1.2. Lise seçimini etkileyen sosyo-ekonomik faktörler 26
2.5.1.2.1. Aile etkisi 27
2.5.1.2.2. Yaşanılan yer 28

2.5.1.2.3. Hane halkı nüfusu 28
2.5.1.2.4. Anne babanın eğitim ve gelir düzeyi 29
2.5.1.2.5. Okulla ilgili faktörler 30
2.5.1.2.6. Düşünce faktörü 30
2.6. Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi 31
2.6.1. İnsan Doğası Görüşü 32
2.6.2. Psikolojik Rahatsızlık ve Sağlık 33
2.6.3. ADDT'nin Kuramsal Modeli 35
2.6.4. Terapötik Değişim 36
2.7. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar 37
2.8. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlarla İlgili Araştırmalar 40

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Çalışma Grubu 43
3.2. Veri Toplama Araçları 44
3.2.1. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği 44
3.2.2. Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği 45
3.3. İşlem Yolu 45
3.3.1. Ölçeğin Hazırlanması Sürecinde Yapılan İşlemler 46
3.3.2. Uzman Görüşüne Başvurulması Sürecinde Yapılan İşlemler 46
3.3.3. Ölçeğin Uygulanması Sırasında Yapılan İşlemler 46
3.3.4. Verilerin Analizi 47

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular 48
4.1.1. Yapı Geçerliği 48
4.1.1.1. Açımlayıcı faktör analizi 48
4.1.1.2. Doğrulayıcı faktör analizi 51
4.1.1.3. Madde Toplam Korelasyonu 54
4.1.1.4. Ayırt edici geçerliliği 56
4.1.1.5. Eşdeğer form geçerliği 57
4.2. Ölçeğin Güvenirliğine ilişkin Bulgular 58

BÖLÜM V

TARTIŞMA

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç 63
6.2. Öneriler 64
6.2.1. Uygulayıcıya Yönelik Öneriler 64
6.2.2. Araştırmacıya Yönelik Öneriler 64

KAYNAKLAR 65
EKLER 74
Ek 1. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği 74
Ek 2. Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği 76
Ek 3. Araştırma İzin Formu 78
ÖZGEÇMİŞ 79
VITAE 79

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1 Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı..... 43
Tablo 4.1 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin açımlayıcı faktör analizine göre alt faktörler ve maddelerin faktör yükleri..... 50
Tablo 4.2 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'ne ait uyum indeksleri 51
T**ablo 4.3**Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen madde faktör yükleri ve güvenilirlikleri 53
Tablo 4.4 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin madde toplam ve alt boyutları ile korelasyonu…….. 54
Tablo 4.5 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin alt boyutları arası korelasyon değerleri …….. 55
Tablo 4.6 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin alt ve üst puan gruplarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve t değeri..... 56
Tablo 4.7 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ile EMİÖ arasındaki korelasyon analizi..... 58
Tablo 4.8 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin alt boyutlarının Cronbach Alpha değerleri…….. 58
Tablo 4.9 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nintest-tekrar test korelasyonu..... 59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin açımlayıcı faktör analizi özdeğer grafiği (scree plot)…….. 49
Şekil 4.2 Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin diyagram…….. 52

KISALTMALAR

ADDT	Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi
AFA	Açımlayıcı Faktör Analizi
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi
EMİÖ	Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği
İŞKUR	İş ve İşçi Bulma Kurumu
LGS	Liselere Giriş Sınavı
MDE	Mesleki Düşünceler Envanteri
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
KİÖ	Kariyer İnançları Ölçeği
KMÖ	Kariyer Mitleri Ölçeği
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Birey yaşamı boyunca karar vermesi gereken pek çok durumla karşılaşmaktadır. Karar vermesi gereken durumun özelliklerine göre birey yaşamını değiştirecek kişisel, eğitsel, ekonomik ve mesleki kararlar almak zorunda kalmaktadır. Verilen kararlar çoğu zaman daha sonraki kararların da belirleyicisi durumundadır. Meslek seçimi kararı da bunlardan biridir.

Meslek seçimi kararı bireyin yalnızca çalışmak istediği işi belirlemez yaşayacağı hayat standardını da belirler ve bu doğrultuda alacağı kararlar bireyin hayatını geçireceği çevreyi, etkileşimde bulunacağı kişileri etkileyebilir (Hamamcı vd. 2013, s.285). Meslek aynı zamanda bireyin kendini ifade edebilme biçimidir. Kuzgun (2009, s.1) da mesleğin para kazanmanın ötesinde, kapasiteyi kullanma ve kendini gerçekleştirme yolu olduğunu ifade eder. Bu sebeple meslek seçimi kararının bireyin hayatında vereceği en önemli kararlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

Yeşilyaprak, (2007, s.192) hayatımızın kırk yıl gibi büyük bir kısmını mesleğimizi icra ederek ya da meslekle ilgili faaliyetler yaparak geçirdiğimizi ifade etmektedir. Hayatımızın bu kadar önemli bir alanını kapsayan mesleğimizi bilinçli bir şekilde seçmemiz ve böylece mesleğimizi severek icra etmemiz, bizi hem daha mutlu hem de daha başarılı kılar. Meslek seçimi aşamasındaki bireyler kendilerini iyi tanımalı ve ileriki yaşantıları için nasıl bir yol çizmek istediklerini gerçekçi olarak değerlendirmelidirler.

Hayatımız yaptığımız çeşitli seçimler sonucu şekillenir. Günlük yaşamımızda, yaptığımız birçok faaliyeti seçimlerimizle belirlediğimizin farkında olmayabiliriz fakat okul ve meslek seçimi gibi insanın yaşamını önemli ölçüde etkileyecek kararların verilmesinde detaylı bir şekilde düşünmek gerekir (Kuzgun, 2009, s.131).

Meslek seçimi bireyin gelecek hayatındaki statüsünü, hayattan alacağı doyumu, bunlarla bağlantılı olarak da mutluluk ya da mutsuzluğunu belirleyecektir (İŞKUR, 2017). Bireyin hayatındaki mutsuzluğun başlıca nedenlerinden biri; bireyin seçtiği mesleğin özelliklerinin, kişisel özellikleri ile uyumlu olmamasıdır (Kuzgun, 2009, s.2). Bu anlamda bireyin hayattan doyum sağlaması ve mutlu olması seçeceği meslekle ve o meslekten aldığı doyumla ilişkilidir. Bunun için birey ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir meslek seçmelidir.

Birey ilgi ve yetenekleri doğrultusunda hedeflediği mesleğe ulaşabilmek için bir planlama yapmalı ve bu doğrultuda hedefine en uygun liseyi seçmelidir. Her lise müfredat, öğrenci profili, öğretmen, öğrenciye sağladığı olanaklar ve fiziksel çevre gibi birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Birey, amaçlarını gerçekleştirebilecek ortamda bulunduğu zaman hedeflerine ulaşma ihtimali çok daha yüksektir. Mesleki hedeflere uygun bir lise seçmek bu bakımdan önem arz eder.

Bir öğrenci seçtiği mesleki ya da teknik okulla, ilerideki mesleğini ve hayatını genel olarak seçmiş olmaktadır. Dolayısıyla bireyin lise seçimi; mesleğe atılma ya da yükseköğrenim alma kararını, bölüm tercihlerini, iş bulma ihtimalini, arkadaş çevresini ve hatta gelecekteki eş seçimini bile etkileyebilir. Lise seçiminin tüm bu açılardan önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Ayık vd. (2007) yapmış oldukları çalışmada öğrenim görülen lisenin benzer yükseköğretim programlarının kazanılmasında önemli bir etmen olduğunu bulmuşlardır. Buna göre fen lisesi mezunlarının daha çok tıp, diş ve eczacılık fakültelerine; genel lise mezunlarının ise fen-edebiyat fakültesi, eğitim fakültesi ve iktisadi ve idari bilimler fakültelerini kazandıkları gözlemlenmiştir. Aynı şekilde mesleki eğitim veren liselerden mezun olan bireyler, genellikle aldığı eğitim doğrultusunda bir mesleği tercih etmektedir. Bu bakımdan mesleki tercihleri önceden belirlemek, istenen sonuca daha hızlı ulaşmamızı sağlar. Hedeflerimizle uyuşan ve hedeflerimize katkı sağlayacak lise türünü seçmek bu bakımdan büyük önem arz eder.

Yükseköğretimi bir üst kat olarak düşünürsek lise bizi bir üst kata taşıyacak yürüyen merdiven olarak tasvir edilebilir. Bireyin ortaokulda belirlediği hedefler doğrultusunda ilerlemesi için doğru lise türünü seçmesi önemlidir. Doğru tercihle, yukarı doğru çıkan bir yürüyen merdivende hedeflere hızla ilerlenir. Bu da hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır. Ancak yanlış bir lise türü tercihi aşağı doğru inmekte olan yürüyen merdivenden yukarı doğru çıkmaya çalışmak olarak düşünülebilir. Bu da hedefte ilerlemeyi çok daha zor, yorucu ve istek kırıcı hale getirebilir. Öyleyse lise türü seçmek aslında bir anlamda ön meslek seçimidir. Seçilen liseye göre kişi kendini meslek dallarına ve alanlarına hazırlar.

Ülkemizde ortaokuldan mezun olan öğrenciler lise seçimi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ramirez ve Dizon (2014) a göre ortaokuldan mezun olan öğrenciler hangi liseye gidecekleri hakkında net bir kararları olmadan lise gitmeyi planlamaktadırlar. Yapılan araştırmalarda da öğrencilerin bir kısmının lise tercihini rastlantılara bırakırken bir kısmının da kendi isteklerinden daha fazla ailelerinin isteklerini göz önünde bulundurduklarını ortaya koymaktadır (Ateş, 2016; Cengiz, 2006; Özakça, 2008; Korkmaz, 2013). Bu da ortaokuldan sonra hangi liseye gideceği konusunda kararsızlık yaşayan bireylerin seçim konusunda büyük zorluklar yaşamakta olduğunu veya seçimlerinin sorumluluğunu başkalarına bırakabildiklerini göstermektedir.

Bireylerin lise seçimi kararını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler; cinsiyet, ilgi ve yetenekler, sınav başarısı gibi bireysel faktörler olabildiği gibi aile etkisi, yaşanılan yer, hane halkı nüfusu, anne babanın eğitim ve gelir düzeyi okulla ilgili faktörler gibi sosyoekonomik faktörler olabilmektedir. Bu faktörlerden bir tanesi de düşüncelerdir.

Bireylerin aldığı mesleki kararlar üzerinde meslek seçimine ilişkin düşünceleri de etkili olabilir. Bu düşünceler hem akılcı hem de akılcı olmayan düşünceler şeklinde olabilir. Bireyler akılcı olmayan düşüncelere sahip olduklarında meslek seçimi süreci olumsuz etkilenebilir.

Ellis, (2001, s.105) insanların akılcı olmayan düşüncelerle doğduklarını ve bu düşünme şekliyle yetiştirildiklerini ifade etmiştir. Ellis ve Maclaren (1998) akılcı inançların, gerçekçi arzu, istek ve tercihlerden oluştuğunu, akılcı olmayan inançların ise gerekliliklerden ve zorunluluklardan oluştuğunu ve sonuca ulaşmada zorluklar oluşturduğunu belirtmişlerdir. Akılcı olmayan inançlar, getirdiği olumsuz duygularla

birlikte bireylerin akılcı seçimler yapmasını engeller ve yanlış seçimler yapmasına neden olabilir. Bireyin yapmak zorunda olduğu seçimlerde akılcı olmayan inançların etkisiyle verilmiş kararlar, bireyleri geri dönülmesi zor sonuçlarla karşı karşıya bırakabilir.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar; bireyin mesleki hedeflerine erişmesini zorlaştıran veya imkânsız kılan düşüncelerdir (Corsbishley ve Yost, 1989). Yapılan seçimlerde bireyin sahip olduğu akılcı olmayan düşünceler, bireyin seçenekleri doğru bir şekilde değerlendirmesini ve mantıklı karar vermesini engeller. Birey işlevsel olmayan düşüncelerden arındığında kendisi ve meslekler hakkında daha çok bilgi edinebilir ve karar verme sürecine tam olarak katılabilir (Saunders vd., 2000). Bu bakımdan meslek seçimi üzerinde uzun süreler düşülmesi gereken bir süreçtir. Nitekim Ulu (2007) yaptığı araştırmada, akılcı olmayan inançları yoğun olan öğrencilerin kariyer kararının sorumluluğunu bir başkasına yüklediklerini gözlemlemiştir.

Mesleki kararsızlık ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar arasında ilişki olduğu Hamamcı ve Çoban (2007) lise öğrencileri ile yaptıkları araştırmada ve Kleiman vd. (2004) de üniversite öğrencileri ile yaptıkları araştırmada ortaya koymuşlardır. Şahin vd. (2015) ise yaptıkları araştırmada öğrencilerin mantıkdışı inançlarının mesleki kararsızlık üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Hamamcı ve Çoban (2007) ve Özkamalı vd. (2014) lise öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmalarda mesleki olgunluk ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar arasında orta düzeyde olumsuz yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu araştırma sonuçlarını göz önüne aldığımızda mesleki kararsızlık yaşayan bireylerin aynı zamanda meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara da sahip olduğunu, düşük mesleki olgunluğa sahip olan bireylerin ise meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlara daha az sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Olumlu düşünceler, değerlendirme aşamasında seçeneklerin olumlu ve olumsuz yönleri hakkında bireyin daha gerçekçi olarak düşünmesini sağlamakta ve araştırmaya sevketmekteyken, olumsuz düşünceler bireyin motivasyonunu olumsuz olarak etkilediği söylenebilir (Hamamcı ve Çoban, 2007).

ADDT' de danışanların etki eden zarar verici düşünce yapılarına müdahale edilerek yerlerine sağlıklı ve işlevsel düşünceleri yerleştirmek amaçlanır (Ellis, 2003).

Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi' yi temel alan psikolojik danışmalarda akılcı olmayan düşüncelerin belirlenmesi, sağlıklı ve işlevsel düşüncelerin oluşturulması psikolojik danışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu kuram çerçevesinde lise seçimine ilişkin akılcı olmayan düşüncelerin belirlenebilmesi için geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının geliştirilmesine gerek duyulmaktadır.

Ülkemiz ve yurtdışı literatüründe yapılan incelemelerde, lise ve üniversite öğrencilerinin örneklem olarak alındığı meslek seçiminde akılcı olmayan inançları ölçen ölçme araçlarının varlığına rağmen, ortaokul öğrencilerinin lise seçimine yönelik akılcı olmayan inançları ölçen bir ölçme aracına rastlanamamıştır. Genel olarak lise ve üniversite öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ortaya koymaya yönelik olarak Kariyer Mitleri Ölçeği (Stead ve Watson, 1993), Kariyer İnançları Envanteri (Krumboltz, 1994) ve Mesleki Düşünceler Envanteri (Sampsons vd., 1998) yer almaktadır. Ülkemizde ise lise öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen yalnızca bir ölçeğe rastlanmıştır. O da Yılmaz Erdem ve Bilge (2008) tarafından geliştirilen Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' dir.

Yurtiçinde ve yurtdışındaki incelemelerde üniversite ve lise öğrencilerinin örneklem olarak alındığı ölçekler olmasına rağmen ortaokul öğrencilerin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan düşüncelerini ölçen literatürde bir ölçme aracının olmaması sebebiyle bu araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmış, bu kapsamda, Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olup olmadığı incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geliştirilmesi ve ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğinin incelenmesidir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Lise türü, meslek seçiminde hem etkileyici hem de etkilenen bir roldedir. Çünkü icra edilmek istenen mesleğe ulaşmada lise türü destekleyici ya da engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İstenen meslek türüne uygun bir lise türüne gitmek bireyin hedeflerini desteklerken, istenen mesleğe uygun olmayan bir lise türünü seçmek bireyin hedefine ulaşmasını zorlaştırmakta, kimi zaman ise imkânsız hale getirmektedir. Aynı zamanda lise türünün getirdiği olanak ve yaşantılar da benlik kavramının geliştiği, ilgi ve yeteneklerin tanındığı lise döneminde bireyin şekillenmeye devam eden meslek fikrinin oluşmasında belirleyici olmaktadır.

Akılcı olmayan inançlar lise seçiminde olumsuz bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İstendik olan bireyleri olumlu duygulara ve işlevsel hedeflere götürmekte yardımcı olan akılcı düşüncelerin etkin olmasıdır. Birey için kritik seçimlerden birinin meslek seçimi olduğu, meslek seçimini etkileyen ve bundan etkilenenin lise seçimi olduğu göz önüne alınırsa, akılcı olmayan düşüncelerin etkisiyle yapılan seçimlerin ne denli büyük sorunlar doğurabileceği daha iyi anlaşılabilir. Örneğin; “Eğer fen lisesi gibi iyi bir liseye giremezsem bu benim başarısız bir kişi olduğumu gösterir” inancına sahip bir öğrenci, kendisini yetersiz ve değersiz hissederek mesleki hedeflerini gerçekleştirebilmek için gereken gücü ve isteği kendinde bulamayıp bu hedefleri gerçekleştirmede zorlanabilir.

Bireyin lise seçimi yaparken sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi için akılcı olmayan inançların fark edilip, akılcı olan inançlarla yer değiştirilmesi gerekmektedir. ADDT çerçevesinde çalışan uzmanlar için inançların belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Ortaokul öğrencilerinin inançlarının tanımlanması ve akılcı olmayan inançlara yönelik yapılacak müdahalelerin düzenlenmesi için uygun psikometrik ölçümlerin yapılması gerekmektedir. Buna ilişkin yapılacak ölçek geliştirme çalışmaları, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları azaltmaya yönelik psiko-eğitim programlarının ve mesleki danışma hizmetlerinin verilmesi sürecinde uygulama öncesinde ve uygulama sonrasında değerlendirme amacıyla kullanılması açısından önemlidir.

Lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçeğin, bu konuda ileride yapılabilecek çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir. Bu ölçeğin, başta okul psikolojik danışmanları olmak üzere rehberlik ve danışmanlık

hizmetleri veren kurum ve kuruluşlara da yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Konu ile ilgili bilgi sahibi olmanın öğrencilere verilen mesleki rehberlik ve danışma hizmetlerinin kalitesini ve çeşitliliğini arttırması beklenmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin; araştırma evrenini temsil ettiği, veri toplama amacıyla kullanılan ölçme araçlarına doğru ve samimi cevap verdikleri varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Tüm bilimsel çalışmalarda olduğu gibi, bu araştırma çalışmasının da belli başlı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Araştırma 2013-2014 Eğitim öğretim yılında Gaziantep il merkezindeki devlet okullarında öğrenim gören 416 sekizinci sınıf öğrencisi ile sınırlıdır.
2. Ortaokul öğrencilerinin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları araştırma kapsamında geliştirilmiş olan Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Araştırmanın kuramsal çerçevesinde yer alan kavramlar ve tanımları kısaca aşağıda ele alınmış ve tanımlanmıştır.

A. Meslek: Meslek, bireyin yaşamını devam ettirecek geliri elde etmesi için yaptığı, biçim ve kuralları toplum tarafından belirlenmiş ve belirli bir eğitim süreci ile kazanılan bilgi ve becerilere dayalı faaliyetler bütünüdür (Telman, 2000, s.21).
B. Meslek Seçimi: Meslek seçimi, bireyin meslek hazırlığı, amaçları ve çalışma dünyasının gerçekleri arasında en üst düzeyde uyumu bulmak için yaşam boyu süren bir karar verme sürecidir (Ginzberg, 1972).

C. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar: Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar bireyin kendisi ve meslekler hakkında bilgi edinmesine ve karar verme sürecine tam olarak katılmasına engel olan düşüncelerdir (Saunders vd., 2000).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölüm; meslek, meslek seçimi, mesleki gelişim süreci, mesleki rehberlik, lise seçimi, lise seçimini etkileyen faktörler, akılcı duygusal davranışçı terapi, meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar ve ilgili araştırmalar başlıkları altında açıklanmıştır.

2.1. Meslek

Meslek insanlara yararlı mal ve hizmet üretmek ve karşılığında bir gelir elde etmek için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan ve kuralları toplumca belirlenmiş faaliyetler bütünüdür (Kuzgun, 2006). Bir başka ifade ile meslek, bireyin yaşamını devam ettirecek geliri elde etmesi için yaptığı, kuralları toplum tarafından belirlenen ve belirli bir eğitim süreci ile kazanılan bilgi ve becerilere dayalı faaliyetlerdir (Telman, 2000, s.21).

Meslek ve iş kavramları çoğu zaman birbiri yerine kullanılsa da her iki kavram da farklı anlamları ifade etmektedir (Telman, 2000, s.23). Günlük yaşamda meslek kavramı yerine kullanılan iş kavramı, fiili olarak yürütülen bir faaliyeti ifade etmekte, ürün ve hizmeti belirlemek için kullanılmaktadır (Mızrak ve Şenel, 2011, s.185). Dolayısı ile meslek; belli bir eğitimle kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, topluma yararlı mal ve hizmet üretmek ve bunun karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş olarak daha geniş ve kapsamlı bir ifade ile tanımlanabilir (www.tdk.gov.tr).

Meslek, çalışma kavramı içinde, insan yaşamının en az üçte birini kapsayacak bir zaman dilimi içerisinde sürdürülen faaliyetler olmakla birlikte bireyler yalnızca kazanç elde etmek için çalışmazlar, bireyler kapasitelerini kullanarak bir şeyler üretir ve bundan haz duyarlar (Kuzgun, 2009, s.1-2).

Meslek aynı zamanda kişinin kimliğinin en önemli kaynağıdır ve onun etraftan saygı görmesine, başkalarıyla ilişki kurmasına, toplumda bir yer edinmesine ve işe yaradığı duygusuna olanak veren bir etkinlik alanıdır (Kuzgun, 2009). Bu açıdan mesleğin kişinin yaşamdan doyum elde etmesinde, diğer insanlarla ilişkilerinde ve toplumda saygınlık kazanıp kazanmamasında belirleyici rol oynamaktadır demek mümkündür.

Kariyer, eğitimimizin ilk yıllarından başlayarak emekliliğimize kadar devam eden ve yaşamımızın tümünü kapsayan bir süreçtir. Çalışan rolü bireyin kariyer yolculuğunda üstlendiği ardışık rollerden yalnızca bir tanesidir (Özyürek, 2013, s.3). Meslek seçimi yaşamın belli bir dönemini kapsarken, kariyer meslek seçimini de içine alan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Yeşilyaprak, 2013). Bu anlamda meslek seçiminin belirli bir dönem içinde yapılan bir seçim olduğunu, iş kavramının mesleğin getirdiği faaliyetleri içerdiğini, kariyerin ise mesleki planlama da dahil olmak üzere bireyin tüm yaşamı boyunca devam eden dinamik bir süreç olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Meslek Seçimi

Meslek seçimi, bireyin meslek hazırlığı, amaçları ve çalışma dünyasının gerçekleri arasında en üst düzeyde uyumu bulmak için yaşam boyu süren bir karar verme sürecidir (Ginzberg, 1972). Meslek seçimi ile birey yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan işini de seçmiş olur bu sayede yaşamdan maddi ve manevi doyum sağlar (Deniz, 2001). Meslek yaşamında karşılaşılan başarısızlıklar ve doyumsuzluklar bireyin ruh sağlığını doğrudan etkiler ve yaşamdaki mutsuzluğun başlıca nedenlerinden biri; bireyin seçtiği mesleğin özelliklerinin, kişisel özellikleri ile uyumlu olmamasıdır (Kuzgun, 2009, s.2). Bireyin mesleği ile kişisel özelliklerinin uyumu, meslekteki başarısı ve meslektaşlarıyla iletişimi ruh sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mesleğinde başarı ve doyuma ulaşmamış bireyin yaşamında da

mutlu olması zordur. Bu bakımdan bireyin yaşam sürecinde vereceği kararların en önemlisinin meslek seçimi kararı olduğunu söylemek mümkündür.

Gottfredson' a göre (1981) meslek seçimi bir eşleştirme sürecidir. Bu süreçte bireyler kendi ilgi, yetenek, beceri ve kişilik özelliklerine uygun meslek arayışına girerler. Bu süreç bireyin farklı mesleklerin getirdiği özelliklerin neler olduğunu ve kendi kişilik özelliklerini tanıması ve ardından hangi mesleklerin kendi ilgi, yetenek, değer ve amaçlarıyla örtüşeceğini eşleştirmesiyle tamamlanır. Ginzberg (1972) ise meslek seçimini ergenlik öncesi yaşlardan başlayıp meslek kararını kesinleştirdiği yirmili yaşların başına kadar devam eden bir karar verme süreci olarak tanımlamaktadır. Parsons' a göre ise bireyin kendine uygun bir mesleği seçebilmesi için kendini, yeteneklerini, ilgilerini, olanaklarını ve sınırlılıklarını tanıması, çeşitli işlerin avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi edinmesi, bu bilgiler doğrultusunda akıl yürüterek beklentilerini en iyi karşılayacağını düşündüğü bir işi tercih etmelidir (Akt. Kuzgun, 2009, s.3-4).

Mesleki tercihlerin belirlenme süreci, meslekler arasından düşünülen mesleği seçmede karar verme becerisi gerektirir. Bazı seçimler o mesleğe girmek için daha fazla eğitim gerektirir, bazı seçimler ise doğrudan bir mesleğe girişi sağlar (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013, s.51).

Gottfredson (1981) meslek tercihlerinin oluşumunun erken çocukluk döneminde başladığını belirtmektedir. Buna göre meslek tercihlerinin oluşumu dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Aşama Boyut ve Güce Yönelim (3-5yaş): Çocuklar sezgisel düşünme eğiliminde olduklarından gücü tanımlamak için "büyük- küçük" gibi boyutları kullanırlar. Bu aşamada kendileriyle yetişkinler arasındaki boyut farklılıklarına yönelirler ve meslekleri yetişkin rollerine göre sınırlandırırlar.
2. Aşama Cinsiyet Rollerine Yönelim (6-8 yaş): Çocuklar somut düşünmeye ve "basit-zor" gibi basit sınıflamalar yapmaya başlarlar. Çocuklar bu aşamada meslek seçimlerini cinsiyetlerine göre sınırlandırırlar.
3. Aşama Sosyal Değerlendirmeye Yönelim (9-13 yaşlar): Çocuklar somut düşünceden soyut düşünmeye geçmeye başlamaktadırlar. İnsanlar arasındaki sosyal sınıfları ve mesleklerin saygınlıklarını fark ederler. Bu aşamada çocuklar meslek seçimlerini saygınlıklarına göre sınırlandırırlar.

4. Aşama Eşsiz Benliğe Yönelim (14 yaş ve üzeri): Ergenler soyut dönemdedirler ve karmaşık gruplandırmalar yapmaktadırlar. Ergenlerin yetenekleri ve ilgi alanları farklılaşmaktadır. Bu aşamada ergenler meslek seçimlerini çalışma alanlarına göre sınırlandırırlar.

Meslek seçimi kararı, kişinin hayatı boyunca yaşayacaklarını belirleyen bir karardır; kişinin işteki başarı durumunu, gelecekteki iş bulma olasılığını, nerede oturacağını, kiminle evleneceğini ve kimlerle bir arada vakit geçireceğini belirleyebilecek bir etkiye sahiptir (Hepkul, 2014).

Meslek seçimi, bireyin yaşamında çok önemlidir bu sayede birey, kendine belli bir çalışma, belli bir yaşam biçimini seçmiş olur (Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Aynı zamanda birey mesleğini seçmekle hayatını devam ettireceği çevreyi ve ilişkide bulunacağı insanları da seçmiş olmaktadır (Deniz, 2001). Meslek seçimi kararı, hayatın belirli döneminde aniden verilen bir karar olmayıp çok yönlü gelişimsel bir süreç boyunca verilen kararların bileşkesidir (Bacanlı, 2005, s.1). Meslek seçimi belirli aşamalardan oluşan dinamik bir süreçtir ve süreçte bazen geri dönüşler yapılabilir (Deniz, 2001). Bu açıdan meslek seçimi, çeşitli faktörlerin etkilediği ve çeşitli aşamalar sonucunda ortaya çıkan dinamik bir süreç olarak nitelendirilebilir. Ancak meslek seçim süreci sürekli ileri yönlü devam eden bir süreç olmayabilir. Diğer bir ifade ile meslek seçim sürecinde ortaya çıkabilecek faktörlerin de etkisi ile bireyin kararları etkilenebilir, değişebilir veya kararsızlık durumu ortaya çıkarak süreçte geriye doğru dönülebilir.

Meslek seçimi süreci ile ilgili temel kavramlar; a) mesleki ideal ya da hayaller, b) tercihler, c) tasarılar ya da planlar, d) seçimdir. Aşağıda bu kavramlar tanımlanarak açıklanmıştır (Özyürek, 2013, ss. 3-4):

Meslek Seçimi Süreci ile İlgili Kavramlar:

a) Mesleki Hayaller: Çocukların gelecekte “ne olmak” istediklerini ifade eder. Gençler ya da yetişkinlerin de böyle idealleri olabilir. İdealler zaman ilerledikçe ve seçim zamanı yaklaştıkça, mesleki seçenekler şekline dönüşür.

b) Tercihler, Tasarılar ve Seçim: Mesleki seçenekleri isteklerimize göre sıralamayı “tercih yapma” olarak adlandırabiliriz. Mesleki tercih sayısının daralması ve bir ölçüde netleşmeye başlaması, alınan eğitime paralel biçimde

olmaktadır. Tercihler netleşmeye başladıkça bunlarla ilgili çeşitli niyetlerimiz ya da tasarılarımız oluşabilir. Daralan bu seçeneklerin bir tanesine karar verdiğimizde, mesleki seçim gerçekleşmektedir. Hayallerimize kıyasla, tercihler daha gerçekçidir. Ancak mesleki seçimimiz gerçekleştiğinde isteklerimiz kadar, gerçekler de önemli hale gelmektedir.

Birey meslek seçimi aşamasında kendine hedefler belirler ve bu hedeflerin önceliklerine göre sıralamalar yapar (Deniz, 2001). Dolayısı ile her birey için meslek seçim süreci, kendine özgü ve bireyin önceliklerine göre farklılık gösteren bir süreç olarak gelişmektedir. Bu açıdan, mesleki gelişim sürecinin her bir aşamasında verilecek yardım ve destek bireye özgü olmalıdır.

2.3. Mesleki Gelişim Süreci

Mesleki gelişim süreci; kişiye özgüdür ve çocukluk döneminde bir meslek fikrinin ortaya çıkmasından başlayarak, emekli oluncaya kadar geçen dönemleri kapsamaktadır (Özyürek, 2013, s.6). Mesleki gelişim sürecinin kişiye özgü olması, her bireyin bu süreci farklı geçirmesine neden olmaktır. Her bir gelişim döneminde bireye sunulacak yardım hizmetinin farklılık göstermesi nedeniyle, mesleki gelişim aşamalarının bilinmesi oldukça büyük önem taşımaktadır.

Genel olarak çocuklukta başlayan mesleki gelişim süreci, çeşitli yaklaşımcılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Isaacson' a göre, mesleki gelişim süreci beş aşamalı bir süreçtir (Akt. Yeşilyaprak, 2007, ss.43-46):

1. Uyanış ve Farkında Olma (Awareness): Çocukta meslek bilincinin oluşmaya başladığı, 5-12 yaş arası okul öncesi ve ilkokul dönemi, mesleki gelişim sürecinin ilk dönemi olarak nitelendirilmektedir. Uyanış ve farkındalık dönemi çocuğun, çevresindeki insanların farklı uğraşları olduğu, toplumdaki çeşitli mesleklerin varlığını görmeye ve anlamaya başladığı dönemdir. Çevre farkındalığının başladığı bu dönemin sonlarına doğru çocuk, kendisi ve diğer insanlar arasındaki ilgi, yetenek ve amaçlar yönünden benzerlik ve farklılıkları ayırt etmeye başlar.

2. Meslekleri Keşfetme ve Araştırma (Exploration): Çocukluktan ergenliğe geçiş süreci olarak kabul edilen 12-15 yaş dönemi veya çocuğun ortaokul döneminde çocuk, mesleklerin ortak yönleri ve farklı nitelikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu gibi, meslekleri keşfetmeye ve anlamaya başlar.
3. Karar Verme (Decision Making): 15-18 yaş aralığı lise dönemi bireyin hem kendisi hem de meslekler hakkında oluşturduğu çeşitli algılara dayanarak elde ettiği bilgileri değerlendirdiği, eşleştirdiği ve geleceğe ilişkin ideallerini oluşturduğu dönemdir. Her ne kadar bu dönemde oluşan idealler zaman içerisinde değişiklik gösterebilse de bu dönemde meslek seçimine ilişkin verilecek karar şekillenmekte ve bireyin mesleki kararı oluşmaktadır.
4. Hazırlık (Preparation): Bireyin mesleki tercih veya seçtiği mesleğe ilişkin eğitim veya yaptığı etkinlikleri kapsayan 18-23 yaş dönemi, mesleğe ilişkin bilgi ve becerilerin geliştirildiği, seçilen alana ilişkin mesleki tutumların geliştirilerek mesleği icra etmeye hazır hale geldiği dönemdir. Hazırlık dönemi, aynı zamanda bireyin iş aramaya başladığı ve dolayısı ile 23 yaşından sonra da devam edebilecek bir dönem olarak da değerlendirilebilir.
5. Mesleğe Başlama veya İşe Girme (Employment): Mesleki gelişim sürecinin son dönemi, bireyin seçtiği ve bu alanda eğitim aldığı mesleğe ilişkin bir işe girmesini kapsayan dönemdir. Mesleki gelişim sürecinin dördüncü aşamasında elde edilen bilgi ve becerilerin uygulandığı bu dönemde, bireyin mesleki gelişimi de devam etmektedir.

Ginzberg (1972) mesleki seçimin bireyin istekleri ve dünya arasında uzlaşma ile sonuçlanacağını ancak geri dönülmesi zor bir süreç olduğunu belirtmektedir. Ginzberg ve arkadaşları (1951, 1957) tarafından mesleki gelişim süreci üç dönem olarak değerlendirilmekte ve bu dönemler şu şekilde açıklanmaktadır (Akt. Kuzgun, 2000, ss. 168-169; Akt. Kuzgun, 2006, ss. 128-131; Akt. Kuzgun, 2009, ss. 128-131; Akt. Kuzgun, 2013, ss. 108-109; Akt. Siyez, 2013, ss.174-177):

1. Hayal/Fantezi Dönemi (7-11 Yaş): Çocukların hoşlandıkları mesleği ifade ettikleri bu dönemde meslek seçimi, belirli kriter ve yeteneklerin değerlendirilmesinden ziyade, çocuğun mesleklerin özelliklerinden ve toplumdaki yansımalarından etkilenmelerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde çocukların genel eğilimi oyuna yönelik olup, oyunlar mesleklerle

ilgilidir. Oynanan meslek oyunlarında çocuğun geleceğe ilişkin fanteziler olduğu gibi, çocuk oyundaki mesleği ile kendini yetişkinlerle özdeşleştirmektedir. Hayal/fantezi dönemi içinde çocuğun meslek tercihi, anne-baba veya çevrenin takdirini alma gereği duyulmadan gelişmekte iken, dönemin sonlarına doğru anne-baba veya çevrenin takdir ve onayı doğrultusunda mesleki tercih şekillenmektedir.

2. Deneme Dönemi (11-17 Yaş): Mesleki seçimin geçiş süreci olan deneme döneminde genel olarak; ilgi, yeteneklerin fark edilmesi, değerlerin kazanılması ve zaman algısının gelişimi ortaya çıkmaktadır. Ginzberg ve arkadaşları deneme dönemini; "ilgi, yetenek, değer ve geçiş basamağı" olmak üzere dört alt basamakta değerlendirmektedirler.
    a. İlgi Basamağı: 11-12 yaş arası dönemde çocuklar, kendi ilgilerini anlamaya ve netleştirmeye başladığı gibi, hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeyleri tanımaya başlamaktadır. İlgi basamağı döneminde çocuklar, geçmişe göre çevresine ve mesleklere karşı daha seçici bir eğilim sergilemektedir.
    b. Yetenek Basamağı: 13-14 yaş arasında çocukluktan ergenliğe geçişle birlikte bireyler, mesleki hedefleri ile ilgili kişisel yeteneklerini keşfetmeye ve bu doğrultuda meslek arayışına yönelmektedirler. Bu dönemde bireyler, anne-baba ve çevredeki yetişkinlerle özdeşleşme yerine, kişisel yetenekleri doğrultusunda meslekleri incelemeye ve değerlendirmeye başlar.
    c. Değer Basamağı: 15-16 yaş dönemini kapsayan değerler basamağında birey, ilgi ve yeteneklerin ötesinde işin özüne ilişkin arayışlara girmektedir. Yine bu dönemde birey, her mesleğin sağladığı yaşam biçimi hakkında genel bir kanıya vararak, seçeceği mesleğin kendisine sağlayacağı yaşam biçimi ve kişisel tatmini değerlendirmektedir.
    d. Geçiş Basamağı: bireyin bağımsızlık duygusunun gelişmeye ve meslek seçiminin getireceği sorumlulukların farkına varıldığı dönemdir. Bu dönem bireyin, çalışma hayatı ve meslekler hakkında yeterince bilgi sahibi olduğu bir dönem olmakla birlikte, meslek seçimi geçici ve deneyseldir.

3. Gerçekçi Dönem (17 Yaş ve üstü): Bireyin 17 yaşından genç yetişkinliğe kadar (genel olarak 17-24 yaş arası) olan gerçekçi dönem olarak nitelendirilmektedir. Ancak, eğitimin süresi ve iş yaşamına atılma gibi bireyden bireye zamansal farklılık gösteren gerçekçi dönem, "keşfetme, billurlaşma ve belirleme" olmak üzere üç alt basamakta değerlendirilmektedir.
    a. Keşfetme; bireyin hedeflediği kariyer tercihlerinin belirginleştiği ve meslek seçimine ilişkin alternatiflerin bir-iki alternatife düşürüldüğü, 17-18 yaş arası dönemdir.
    b. Billurlaşma; gelecekte kariyer yapılacak meslek ana dalının belirginleştiği ve meslek kararının netleştiği dönemdir.
    c. Belirleme; kariyer yapılacak meslek dalına ilişkin eğitimin yapıldığı ve bir iş seçerek eğilimlerini uygulamaya koyduğu dönemdir.

Mesleki gelişim sürecine ilişkin kuramcıların yaklaşımları değerlendirildiğinde; her bireyin çocukluk sürecinde oyunlar ve hayaller ile başlayan meslek seçimi, zaman içerisinde başta aile olmak üzere, çevre, arkadaş, eğitim, vb. gibi faktörlerin etkisi ve bireyin kişisel yetenek ve tecrübeleri doğrultusunda belirlenmektedir demek mümkündür. Mesleki gelişim sürecinde aileler; çocuklarını meslekleri tanımak, ilgi duydukları meslekler hakkında konuşmak, ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak için girişim ve faaliyetlerde bulunabilirler (Hamamcı ve Hamurlu, 2005, ss.57-58). Ancak bireyin meslek seçiminde tercihini, kişisel bilgi, yetenek, ilgi ve becerileri doğrultusunda yapabilmesine, profesyonel anlamda destek vermek, diğer bir ifade ile meslek seçiminde verilecek mesleki rehberlik, bireyin doğru mesleği seçmesinde etkili olacaktır.

Ülkemizde ortaokul dönemi, Isaacson' un mesleki gelişim sürecindeki ikinci aşama olan meslekleri keşfetme ve araştırma dönemine, Ginzberg ve arkadaşlarının ifade ettiği mesleki gelişim sürecine göre ise ikinci dönem olan deneme dönemine karşılık gelmektedir. Buna göre ortaokul dönemindeki öğrencilerin meslekleri araştırmaya başladıklarını, mesleklerin özelliklerini fark ettiklerini, kendileri hakkında daha çok farkındalık yaşayarak ilgi ve yeteneklerini keşfettiklerini, aynı zamanda mesleklerin kendi özellikleri ile ne derece örtüştüğünü de test ettikleri bir dönemde olduklarını söylemek mümkündür. Öğrenciler bu aşamada kendilerine mesleki

hedefler belirlemektedirler. Ülkemizde aynı zamanda ortaokul dönemi, belirledikleri hedeflere uygun lise seçimi yapmalarını gerektirmektedir. Bu dönemde öğrenciler kendi ilgi ve yeteneklerini ve de mesleklerin özelliklerini öğrenmeye ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda öğrenciler LGS' ye (2019) girmekte ya da mahalli yerleştirme ile okul türü tercilerinde bulunmaktadırlar. Bu tercihler büyük ölçüde mesleki yönelimlerini belirlemektedir. Bu anlamda öğrencilere verilecek mesleki rehberlik hizmetleri büyük önem arz etmektedir.

2.4. Mesleki Rehberlik

Sanayinin gelişmesi ile birlikte toplumsal yapının değişmesi ve teknolojik gelişmelerin artması yeni ve farklı meslek gruplarını doğurmuştur. Ortaya çıkan yeni meslek grupları, bireylerin karar vermesini zorlaştırmaktadır ve bu durum yardım hizmetleri almayı gerekli kılmaktadır. Çağımızda meslek seçiminin sorun haline gelmesinin bir diğer nedeni de özgürlüklerin genişlemesi, bireyin kendi yaşam biçimini seçmesi ve kararlarının sorumluluğunu taşıması gerektiği görüşüdür (Kuzgun, 2009).

Küreselleşme ve teknolojideki değişimle birlikte, mesleklerin yapıları ve istihdam yapıları önemli ölçüde değişime uğrayarak, yeniden yapılandırılmıştır (Young ve Colin, 2000, s.5). Bu değişim ve yeniden yapılandırma nedeniyle, bireylerin meslek seçimini kolaylaştırmak ve bireyin kişisel yetenekleri doğrultusunda meslek seçmelerini sağlamak amacıyla mesleki rehberlik giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bireyin geleceği ve yaşam standardı üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olan meslek seçimi, tesadüflere bırakılmadan her kademedeki eğitim kurumlarında verilecek bireysel, sosyal ve eğitsel mesleki rehberlik hizmetinin modern yaklaşım ve yöntemlerle sunulmasını gerektirmektedir (Yayla ve Bacanlı, 2011, s.1149).

Mesleki rehberlik; bireyin yeteneklerinin farkına varmasına, onları kullanıp geliştirmesine, eğitim olanaklarını tanımasına ve kendisine uygun meslek yolu belirlemesine yardım süreci olarak tanımlanmaktadır (Kuzgun, 2009, s.202). Tanımdan da anlaşılacağı üzere mesleki rehberlik, bireyin sadece meslek seçimine yönelik verilen profesyonel destek olmayıp, aynı zamanda meslek seçiminin gelecekte

birey üzerindeki etkilerini de ortaya koyan, bireyin kendisini ve yeteneklerini tanıyarak akılcı bir meslek seçimi yapmasına katkı sağlayan bir süreçtir.

Sanayi devriminin ardından hızla gelişen işgücü piyasaları ve buna bağlı olarak meslek seçiminin önem kazanmaya başlaması, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde mesleki rehberlik kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Poyraz, 2006, s.191). 1910 yılında Amerikada Frank Parsons tarafından başlatılan mesleki rehberlik uygulaması "gençlere bir meslek için hazırlanma, mesleğe giriş yollarını arama, meslek seçme ve başarılı bir meslek elemanı olma konusunda yardım etme" amaçlarını taşımakta iken, 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinin ilk yıllarında "yaşam boyu gelişim süreçlerinde mesleki gelişim görevlerini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesi için yapılan yardım hizmeti" olarak ele alınmaya başlanmıştır (Kuzgun, 2014, s.128). Başlangıçta gençlere sadece mesleğe hazırlanma ve mesleğe giriş konusunda danışmanlık hizmeti verilmesi şeklinde ortaya çıkan mesleki rehberlik, süreç içerisinde meydana gelen değişim ve gelişmelere bağlı olarak, gencin karar alma becerisini geliştirmeye odaklı bir anlayışa geçilmiştir. Bu anlayış değişikliği ile beraber bireyin yetenek ve becerilerinin belirlenmesinin yanı sıra ihtiyaç, ilgi ve inandığı değerler de ön planda tutulmaya başlanmıştır. Bu yeni yaklaşım ile birlikte bireyin belli bir işteki başarısından çok, seçilecek mesleğin bireye gelecekte nasıl bir yaşam tarzı verebileceği, ne tür ihtiyaçlarını karşılayabileceğine odaklanılmıştır (Poyraz, 2006, ss.192-193).

Dünyada 1910 yılında başlayan mesleki rehberlik uygulamasının Türkiye'deki ilk örneğini, "okul, öğrenciyi kendi yetenekleri sınırı içinde en yüksek başarıya götürecek kılavuzluğu yapmalıdır" ifadesinin yer aldığı 1948 tarihli Ortaokul Programında görmek mümkündür (Poyraz, 2006, s.195). Programda yer alan ifade her ne kadar mesleki rehberlikle ilgili resmi bir düzenleme ve uygulamanın var olduğunu göstermese de öğretmenlerin, öğrencilerin meslek seçiminde rehberlik etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ancak mesleki rehberlik uygulamasının, Türkiye'de programlı olarak gündeme gelmesi 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Türkiye'de verilen mesleki rehberlik hizmetleri birbirlerinden farklı ilgi yetenek ve değere sahip bireyleri kabiliyetlerine en uygun öğrenime veya mesleğe yönlendirebilmek amacıyla başlamıştır (Kuzgun, 2013, s.18). Ancak Türkiye'deki okullarda mesleki rehberlik danışmanlık hizmeti veren danışmanlar, mesleki danışmanlık etkinliklerini koşullar nedeniyle kalabalık gruplarda yürütmek zorunda kalmaktadır. Bu fiziki

olumsuzluklara bağlı olarak öğrenciler, okullarda verilen mesleki rehberlik danışmanlık hizmetlerinin yeterince etkili olmadığını düşünebilmektedir (Özyürek ve Atıcı, 2002, s.40).

Mesleki rehberliğin temel amacı öğrenciye akılcı ve doğru yardım ederek, kendi yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda öğrencilerin kendilerine en uygun mesleği seçmelerini sağlamaktır. Bu bağlamda mesleki rehberlik kapsamında her öğrenciye verilmesi gereken yardımı üç ana başlıkta toplamak mümkündür (Yılmaz ve Üre, 1997, s.67):

1. Her öğrencinin kendisini tanımasına yardımcı olmak,
2. Öğrencinin kendi kişisel özellikleri, yetenekleri ve ilgisi ile bağdaştırabileceği meslek alanları ve meslekler ile bu mesleklere hazırlayan eğitim kurumlarını (yüksekokul, üniversite, vb.) tüm özellikleri ile tanıtmak,
3. Kendi koşulları ile seçeceği mesleğin koşullarını uygun ve uyumlu hale getirmesini sağlamak.

Bu bağlamda rehberlik, mesleki seçim sürecindeki öğrencilerin kendilerini tanımaları, meslekleri öğrenmeleri, tercih ettikleri mesleğe ilişkin eğitim ve öğretim veren kurumları tanımaları ve bu sayede en doğru kararı vermelerini sağlamaya yönelik sistematik ve profesyonel bir süreç olarak nitelendirilebilir.

Mesleki rehberlik, öğrencilerin meslek seçiminde kendini, yeteneklerini ve meslekleri tanıyarak, doğru mesleği seçmesine yönelik uygulamalar bütünüdür. Günümüzde gelişimsel rehberlik yaklaşımı olarak adlandırılan modelde, bireyin gelişimsel ihtiyaçları ön planda olup, rehberlik hizmetleri öğrencilerin içinde bulunduğu gelişim döneminin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak verilmesi gerektiği savunulmaktadır (Yeşilyaprak, 2015, s.6). Dolayısı ile gelişimsel rehberlik, öğrencinin sadece meslek seçimi sürecinde verilen bir rehberlik hizmeti olmayıp, her gelişim döneminde ortaya çıkacak ihtiyaçların karşılanmasına yönelik, kesintisiz bir süreç olarak nitelendirilebilir.

Gelişimsel rehberliğin amaçlarından biri olan mesleki farkındalık ve eğitimsel planlama; öğrencilere, iş dünyasını ve meslekleri tanıma, kişisel beceri, yetenek ve ilgileri ile meslekler arasındaki ilişkiyi görmelerine ilişkin rehberlik hizmetleri verilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda eğitim sürecinde ders seçimi, mezuniyet, mezuniyet sonrasında öğrenciyi bir üst kademe eğitime hazırlama, iş

becerileri ve nasıl iş aranılması gerektiğinin öğretilmesi gibi, mesleki rehberlik hizmetlerine yönelik eğitim ile ilgili planların yapılmasına önem verilmektedir (Yeşilyaprak, 2015, s.10). Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri yönetmeliğine göre mesleki rehberlik; bireyin kendini ve meslekleri tanıması, kişilik özellikleri doğrultusunda mesleğe yönelik seçimler yapması ve hayat boyu öğrenme sürecinde kendini geliştirmesi için birey ve ailesine sunulan hizmet olarak ifade edilir (Resmî Gazete, 2017, S. 30236).

Meslek seçiminde ailenin desteği ve etkisi olmakla birlikte, öğrencinin kendini tanıması ve meslekleri keşfetmesine yardımcı olan rehberliğin etkisi de yadsınamaz. Meslek seçim sürecinde ve lise eğitimi döneminde eğitsel, mesleki ve kişisel rehberlik verilen öğrenciler, mesleki karar vermelerini kolaylaştıracak beceri ve davranışları kazanmaktadır (Kesici, 2007, s.331). Lise döneminde mesleki rehberlik uygulamalarının temel amacı, gençlerin bu dönemde gerçekleştirmesi gereken mesleki gelişim görevlerini başarması ve kendisinden beklenen mesleki olgunluğa ulaşmasına yardım etmektir (Yeşilyaprak, 2007, s.247).

Lise ve ortaokul döneminde verilecek rehberlik hizmetleri birbirinden farklılık göstermektedir. ASCA Ulusal Standartlarına (2003) göre ortaokul öğrencilerinden yapmaları beklenenler şunlardır (Akt. Niles & Harris-Bowlsbey, 2013, s. 368):

1. Kendini tanıma ve kesin olmayan kariyer kararları verme/iş dünyasını araştırma becerileri kazanma.
2. Gelecekteki başarılar ve doyum için planlar kurma.
3. Kişisel nitelikler, eğitim, staj ve iş dünyası arasındaki ilişkileri anlama.

Ülkemizde ise Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre ortaokul kademesindeki öğrencilerden; ilgi, yetenek ve kişilik özellikleri doğrultusunda seçmeli derslere, eğitsel ve sosyal kulüplere yönelmesi, hobi edinmesi; güçlü ve zayıf yönlerini tanıması ve geliştirmesi gereken yönlerini fark etmesi; gelişim dönemi özelliklerini tanıması ve uyum sağlaması beklenir (Resmî Gazete, 2017).

Kuzgun' a göre (2009, s.263) ortaokul döneminde verilecek rehberlik hizmetlerinde meslek seçme sorumluluğunu kazandırmak, ortaokul bittiğinde önüne çıkacak seçeneklerin ne olduğunu bilme, meslek amaçlarının farkında olma, sahip olduğu özelliklerle mesleklerin gerekleri arasında bağ kurabilme gibi amaçlar yer

almaktadır. Ortaokulda mesleki rehberlik, öğrencilere üst eğitim kurumları, meslekler ve iş olanakları hakkında bilgi vermek ve öğrencileri meslekleri araştırmaya teşvik etmek ortaokuldaki temel rehberlik hedeflerindendir (Kuzgun,2013, s.235). Bu anlamda ortaokuldaki rehberlik hizmetlerinin öğrencilerin kendisini tanımasına, ilgi ve yeteneklerini keşfetmesine, meslekler ve iş olanakları hakkında bilgi edinmesine, meslekleri araştırmaya ve mesleklerle kendi özellikleri arasında ilişki kurmaya yöneltmede etkin olduğu söylenebilir.

2.5. Lise Seçimi

Eğitim ve öğretim süreci doğumdan itibaren ailede başlayan, daha sonra çevre ve okulda devam eden, bireyin gelecekteki yaşamı üzerinde doğrudan etkiye sahip, süreklilik arz eden bir süreçtir. Özellikle eğitim süreci ve gidilecek okulların tercihi, bireyin gelecekteki mesleğini belirlemesi açısından oldukça önemlidir. Gidilecek lisenin aynı zamanda seçilecek meslek anlamına gelmesi ve seçilecek meslek türünü belirleyecek nitelikte olması, bireyin ileride yaşayacağı hayatı, sosyal çevresini, statüsünü, gelir düzeyini vb. gibi çeşitli durumları da belirlemesi anlamına gelecektir. Bu açıdan lise seçiminin birey için oldukça önemli bir seçim olduğunu söylemek mümkündür.

Başta Amerika, İngiltere, Kanada ve Japonya olmak üzere, dünyanın gelişmiş pek çok ülkesinde; okul seçimi oldukça önemli bir konu olup, gelişmiş ülkelerde öğrencilere çeşitli alternatifler sunularak okul seçimi yapmalarına olanak sağlanmaktadır (Jeynes, 2000, s.224). Gelişmiş ülkelerde okul seçimi veya diğer bir ifade ile öğrencinin gideceği okulu seçmesi, “semt sınırlarının ötesinde bulunan devlet okullarını seçebilme hakkı” olarak tanımlanmaktadır. (Howe, vd., 2001, s.138). Okul seçimi hakkı, öğrenci velilerinin ikamet edecekleri yeri seçtiklerinde, çocuklarının sadece o bölgedeki okulları seçme zorunluluklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir politikadır. Nitekim Howe ve arkadaşları (2001, ss.138-139); okul seçimi hakkı veya politikasının, belirli bir alan veya bölge sınırlarını ortadan kaldırarak öğrencilere, ailelerinin yaşam masraflarını karşılamalarının mümkün olmadığı bölgelerde okuma olanağı sağladığını ifade etmektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde okul türü seçimi; öğrencinin akademik, sosyal ve bireysel başarı ve yetenekleri doğrultusunda, herhangi

bir bölgesel kısıtlama olmaksızın gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır demek yanlış olmayacaktır.

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2019) tarafından yayımlanan kılavuza göre öğrenciler sekizinci sınıfın sonunda merkezî sınavla öğrenci alacak olan Fen Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin Anadolu Teknik Programları ve Özel Program ve Proje Uygulayan Ortaöğretim Kurumları'na gidebilmek için merkezi sınava girmek zorundadır. Öğrenciler, merkezi sınav sonucunda aldıkları puanlar doğrultusunda merkezi yerleştirmeye başvurmaya hak kazanmaktadır. Merkezî yerleştirme**,** merkezi sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarına tercihler doğrultusunda merkezi sınav puanı üstünlüğüne göre yapılmaktadır (MEB, 2018a).

Sınava giren ve merkezî sınav puanına sahip olan öğrenciler de dâhil olmak üzere tüm öğrenciler yerel yerleştirme ile öğrenci alan okullara tercihte bulunmak zorundadır. Yerel yerleştirme, okulların türü, kontenjanı ve bulundukları yere göre oluşturulan ortaöğretim kayıt alanı ile öğrencilerin ikamet adresleri, bulundukları ortaokul, tercih önceliği, okul başarı puanları, devam-devamsızlık ve yaş gibi ölçütler göz önünde bulundurularak yapılmaktır.

2017-2018 eğitim öğretim yılında sekizinci sınıftan toplam 1.192.799 öğrenci mezun olmuş bu öğrencilerden 971.657'si Merkezi Sınav'a katılmıştır. Ortaokuldan mezun olan öğrencilerden %81,46'sının sınava katıldığı belirlenmiş, bu durum yerel yerleştirme seçenekleri olmasına rağmen öğrencilerin sınava yoğun katılımının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (MEB, 2018b). Sınava katılımın yoğun olması, öğrencilerin YKS yerleştirme başarısı daha yüksek olan okullarda öğrenim görme isteği olarak değerlendirilebilir.

Öğrencilerin üniversite sınavlarındaki başarısı ve hangi alanda yükseköğrenim göreceklerini belirleyen etkenlerden bir tanesi de öğrencinin hangi lise türünde eğitim gördüğüdür. Üniversitede öğrenim görülen alan ile öğrencinin mezun olduğu lise türü arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik Ayık vd. (2007, ss.449-452) tarafından Atatürk Üniversitesi öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen araştırmanın bulgularına göre; öğrencinin eğitim gördüğü lise türü ile üniversitede yerleşilen bölüm arasında yüksek oranda ilişki bulunmaktadır. Üniversitenin tıp, diş hekimliği ve eczacılık fakültelerini kazanan öğrencilerin, büyük bir çoğunluğunun fen

lisesi mezunu oldukları belirlenmiştir. Fen edebiyat fakültesi, eğitim fakültesi ve iktisadi idari bilimler fakültelerini kazanan öğrencilerin önemli bir bölümü ise genel lise mezunudur. Yerleştirme puanı daha düşük olan ziraat fakültesini kazanan öğrencilerin önemli bir bölümü ise meslek lisesi mezunu öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularından da anlaşılacağı üzere; bireyin meslek seçimini veya mesleğini belirleyici faktörlerin başında, öğrencinin lise tercihi veya hangi tür lisede öğrenim gördüğü gelmekte ve eğitim görülen lise türü ile yükseköğretimde meslek seçimi arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda ortaokuldan sonra verilecek en önemli kararın lise türünün seçimi yönünde olduğunu söylemek mümkündür.

Bireyin geleceği ve meslek seçiminde oldukça etkili olan ve meslek seçim sürecinin başlangıcı olarak nitelendirilebilecek lise türü seçimini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Lise türü seçimini etkileyen bu faktörleri alt başlıklar halinde ele alarak incelenmiştir.

2.5.1. Lise Seçimini Etkileyen Faktörler

Lise türü seçimini etkileyen faktörlere ilişkin farklı sınıflandırmalar bulunmakla birlikte, genel olarak bu faktörleri cinsiyet, ilgi ve yetenekler gibi bireysel faktörler; aile etkisi, yaşanılan yer, hane halkı nüfusu gibi sosyoekonomik faktörler olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür. Bu faktörler aşağıda açıklanmıştır.

2.5.1.1. Lise seçimini etkileyen bireysel faktörler

Lise türü seçiminde etkili olan bireysel faktörleri; cinsiyet, ilgi ve yetenekler, sınav başarısı gibi alt faktörler olarak sıralamak mümkündür.

2.5.1.1.1. Cinsiyet

Cinsiyet kadın ve erkek olmak gibi biyolojik farklılıkların dışında sosyal ve kültürel farklılıkları da beraberinde getirmektedir (Feldman, 2009, s.349). Toplumların cinsiyetlere ilişkin öngördüğü bazı roller vardır ve bireylerin bu rollere uygun seçimler yapması beklenir.

Cinsiyet toplumsal yargılar nedeniyle kadınların mesleki seçeneklerini kısıtlayıcı bir özelliğe sahiptir (Özyürek, 2013, s.42). Balcı ve Sel (2017)'e göre kadınlar kitaplarda, "ev hanımı, öğretmen ve öğrenci" gibi mesleklerle kurgulanmakta ve toplumun uygun gördüğü kalıplaşmış mesleklere yönlendirilmektedir. Bu sebeplerle kızlara uygun görülen meslekler sınırlandırılmakta ve bu mesleklere yönelebilecekleri liseleri tercih etmelere neden olmaktadır.

Ülkemizde ve yurtdışında yapılan araştırmalar, cinsiyetin ortaokul dönemindeki öğrencilerin lise seçimi üzerinde belirleyici bir role sahip olduğunu göstermektedir (Ateş, 2016; Card ve Payne, 2017; Demir, 2017; Özcan, 2010; Schneeweis ve Zweimüller, 2012). Kız öğrenciler cinsiyetine uygun olduğunu düşündükleri kız meslek lisesi ve imam hatip lisesi gibi liseleri tercih ederken, erkek öğrenciler de cinsiyetine uygun olduğu düşüncesiyle meslek lisesi tercihinde bulunabilmektedir. Buna göre öğrenciler sahip oldukları cinsiyete uygun olmadığı gerekçesiyle bir liseyi seçenek dışı bırakabilirken, cinsiyetine uygun olduğunu düşündükleri başka bir liseyi tercihlerinde daha ön planda tutabilmektedirler.

Kız ya da erkek olsun öğrenciler küçük yaştan itibaren içinde bulundukları toplumun kalıp yargılarından etkilenmektedir. Toplumun cinsiyete yönelik kalıp yargıları meslekleri cinsiyete göre ayrıştırmaktadır. Bu anlamda verilecek yardım sürecinde bireyin akılcı tercihler yapabilmesi adına cinsiyet faktörü göz önünde bulundurularak öğrencilerin seçeneklerini genişletmeleri sağlanmalıdır.

2.5.1.1.2. İlgi ve yetenekler

Meslek seçiminde etkili olan bir diğer faktörde ilgi ve yeteneklerdir. Roe' ya (1957) göre ilgi, bir kimsenin özel bir gayret sarf etmeden dikkat ettiği, gözlemlediği, üzerinde durup düşündüğü ve zevk alarak yaptığı işlerdir (Akt. Kuzgun, 2009, s.42). Kuzgun (2009 s. s.43) ise ilgiyi, seçenekler arasından belirli faaliyetlere isteyerek

yönelme ve bunları yaparken yorgunluk yerine devam etme isteği olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanıma göre ilgi, uğraşılan etkinliğe uzun süreli bir bağlanma hali yaşanması ve bundan haz duyulmasıdır (Selçuk, 2006, s.57).

Yetenek bireyin alacağı eğitimden faydalanma olasılığını gösteren ve hangi becerileri kazanabileceği hakkında öngörü oluşturmamızı sağlayan davranışlardır (Kuzgun, 2009, s.21). Yetenek bir faaliyeti başkalarından daha hızlı ve iyi şekilde yapabilmeyi sağlayan yetidir ve doğuştan geldiği gibi ve çevresel etkilerle de oluşabilir (Pişkin, 2013, s.45). Bu anlamda yeteneklerin bir kısmının bireyin doğduğu andan itibaren kalıtımsal olarak sahip olduğu özellikleri içerse de bir kısım yeteneğin çevresel faktörlerin etkisiyle sonradan geliştirilebildiğini söylemek mümkündür.

İlgi ve yetenek birbiriyle örtüşmediği takdirde bireyin yeteneği olduğu alanda başarılı olması kesin olmadığı gibi ilgi duyduğu alanda da başarılı olamayabilir (Selçuk, 2006, s.57). Ülkemiz de yapılan araştırmalar, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun olduğunu düşündükleri için bulundukları okulları tercih etmiş olduklarını göstermektedir (Kam ve Atakök, 2016; Özcan, 2010). Nitekim, Ndalichako ve Komba (2014) yapmış oldukları araştırmada ortaokul öğrencilerinin lise seçimi yaparken ilgi ve yeteneklerini göz önünde tutarak okul seçiminde bulunduklarını gözlemlemiştir.

Birey kendi yetenekleri ile ilgi duyduğu mesleklerin gereklilikleri hakkında gerçekçi incelemeler yapmadığında doğru ve akılcı seçimler yapabilmesi mümkün olmadığı gibi hayal kırıklığı yaşaması da kaçınılmazdır (Kuzgun, 2013). Dolayısıyla ilgi ve yeteneklere uygun yapılan mesleki seçimler kişinin iş ve genel yaşamında mutlu olması ve doyum sağlaması açısından önemlidir. Bu da eğitim seçeneklerinin ilgi ve yetenekler doğrultusunda belirlenmesiyle mümkün olabilir. Araştırmalar bize göstermektedir ki öğrencilerin lise tercihlerinde ilgi ve yetenekleri önemli rol oynamaktadır. Bireyin ilgi ve yeteneklerini tanıması, iş dünyası hakkında bilgi sahibi olması, hangi meslek dallarına ihtiyaç duyulduğunu bilmesi, kendi istediği mesleğin özelliklerini tanıması ve bunları kişisel özellikleriyle karşılaştırarak, kendine en uygun mesleği seçmesine katkı sağlayacak lise türünü seçmesi gerekmektedir. Dolayısı ile bireyin kendi ilgi ve yeteneklerini tanıması, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kariyer hedefleri oluşturması lise türü seçiminde etkili olan bireysel faktörlerdendir.

2.5.1.1.3. Sınav başarısı

Lise türü seçiminde bireyin ilgi ve yeteneklerini bilmesi seçim yapabilmesi için yeterli değildir. Türk eğitim sisteminde öğrencilerin lise tercihlerini etkileyen önemli faktörlerden birinin öğrencinin ortaokuldaki akademik başarısı ve merkezi sınavdan aldığı puan olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Zobar' ın (2006) yaptığı araştırmada aileler ve öğrenciler lise seçimlerinde en etkili olan faktörün sınavdan alınan puan olduğunu ifade etmişlerdir.

Ülkemizde yapılan araştırmalar meslek lisesi öğrencilerinin çoğunluğunun bulundukları okulları kendi istekleriyle tercih etmediklerini, daha iyi ve istenilir gördükleri Anadolu lisesi, fen lisesi gibi okullara puanlarının yetmemesi ve not ortalamalarının düşük olması nedeni ile meslek lisesinde okuduklarını göstermektedir (Kam ve Atakök, 2016; Özcan, 2010; Ulusoy ve Erkuş, 2017). Araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi, lise seçiminde öğrencinin okul ve sınavlardaki başarısı büyük öneme sahiptir. Merkezi sınavla öğrenci alan liselere gidebilmenin ön koşulu yeterli sınav puanı alabilmektir. Yeterli puan alamayan öğrencilerin bu okullarda eğitim alması mümkün olmamaktadır. Yerel yerleştirmede sınav puanı dikkate alınmasa da akademik başarı öğrencilerin seçtikleri lise türüne yerleşebilmeleri açısından önemlidir. Yurtdışında yapılan araştırmalarda da akademik başarının düşük olmasının lise seçimini etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Otwori vd., 2017). Dolayısı ile öğrencinin ortaokuldaki akademik başarısı ve merkezi sınavdan aldığı puan hangi lisede öğrenim göreceğini büyük ölçüde belirlemektedir.

2.5.1.2. Lise seçimini etkileyen sosyo-ekonomik faktörler

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi dendiğinde; aile etkisi, yaşanılan yer, anne-baba mesleği, aylık gelirleri, sosyal çevre, toplumdaki sosyal statü ve anne-babanın eğitim düzeyinin ne olduğu anlaşılmaktadır. Ortaokul öğrencilerinin lise türü seçiminde hane halkı nüfusu, yaşanılan yer, anne babanın eğitim ve gelir düzeyi gibi sosyal ve ekonomik düzeye ilişkin faktörlerin rolü büyüktür. Aileler çocuklarına sosyoekonomik düzeylerine göre farklılaşan eğitim fırsatları sunmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyi yüksek aileler çocuklarının yeteneklerini geliştirebileceği faaliyetler planlayarak onlara model olarak ve bazen de başarıya

zorlayarak hedeflerine ulaşmalarını sağlamaktadır (Kuzgun, 2009 s.92). Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan aileler çocuklarına sanatsal ve kültürel imkanlar sağlayarak daha çok deneyim edinmesine yardımcı olmaktadır (Selçuk, 2006, s. 60-61). Sosyokültürel açıdan zengin çevrelerde yetişen öğrencilerin özel ders alma, özel okullarda eğitim alma gibi akademik seçenekleri de zenginleşebilir (Özyürek, 2013 s.39). Bu anlamda sosyoekonomik düzeyin yüksek olduğu ailelerde çocuğa sağlanan kültürel, sanatsal ve akademik imkânların daha çeşitli olduğunu ve çocukların yeteneklerini geliştirebilecekleri olanakların ailelerce sağlandığını söylemek mümkündür.

2.5.1.2.1. Aile etkisi

Birey doğduğu ailenin öğretilerine göre şekillenir, ailesine uygun davranış ve düşünce kalıplarını benimser. Alacağı her kararda ve yaptığı seçimlerde doğrudan ya da dolaylı olarak ailenin etkisi vardır. Çocuklar meslekler hakkında bilgi, inanç ve değerleri aile ortamında içselleştirir bu açıdan ebeveynler ile çocuklar arasında kurulan ilişkinin niteliği çocuğun mesleki keşif faaliyetlerini, mesleki hayallerini, gelecek planlarını ve kariyer seçiminde oluşabilecek engellerin algılanmasını etkileyebilir (Paloş ve Drobot, 2010). Naylor' a göre(1986) çocuklar kariyer planlamalarında büyük oranla anne ve babalarını model almaktadırlar (Akt. Pişkin, 2013, s.64). Özyürek (2013) ailelerin cinsiyetle ilgili kalıp yargıları sebebiyle özellikle kız çocuklarının mesleki seçeneklerini daralttığını belirtmektedir. Kinnane ve Pable (1962) de çocukların yetiştiği aile ortamının mesleki tercihlerde önemli rol oynadığını, paraya önem veren aile ortamında yetişen çocukların daha çok kazanç elde edebileceği mesleklere, kültürel açıdan zengin bir aile ortamında yetişen çocukların bilimsel çalışmalara imkân sağlayan mesleklere, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailede yetişmiş çocukların ise prestijli mesleklere değer verdiklerini belirtmektedir (Akt. Kuzgun, 2009, s.69). Pişkin (2013) ise ailelerin çocuklarının kariyer gelişim sürecindeki tutumlarının da çocukların kariyer seçiminde oldukça etkili olduğunu ifade etmektedir. Buna göre bireyin ortaöğretim kurumu seçiminde, hayatının önemli bir kısmını birlikte geçirdiği ailesinin etkili bir rol üstlendiği söylemek mümkündür. Ülkemizde yapılan araştırmalar da öğrencilerin lise seçimlerinin ailelerin istek ve beklentileri doğrultusunda yapıldığını göstermektedir (Aşık, 2008; Cengiz, 2006;

Özakça, 2008). Bu da lise seçimi aşamasındaki ortaokul öğrencilerinin ailesinin istek ve beklentilerini ön plana alarak lise seçimlerini yaptıklarını ve kararlarında ailelerinden etkilendiklerini göstermektedir. Yurtdışında yapılan araştırmalarda da aile etkisinin lise seçiminde etkili olduğu, ailenin destekleyici ve geliştirici yaklaşımının mesleki rehberliğe katkı sağladığı bulunmuştur (Otwori vd., 2017; Paloş ve Drobot, 2010).Öğrencilerin istekleri göz önünde bulundurulduğunda ailelerin çocuklarına model oluşturması, cinsiyetle ilgili kalıp yargıları, mesleki değerleri, seçim sürecindeki tutumları ve destekleyici bir yaklaşım sergileyip sergilemediklerine göre öğrencilerin mesleki gelişim sürecine katkıda bulunduklarını ve bu anlamda önemli bir rolü olduğunu söylemek mümkündür.

2.5.1.2.2. Yaşanılan yer

Düşük gelir seviyesine sahip aileler genellikle gelişmekte olan bölgelerde, kırsal alanlarda ya da şehirlerin gecekondu bölgelerinde ikamet etmektedir. Bu ailelerin çocukları ergenlik dönemine geldiklerinde öğrenimlerini yarıda bırakarak çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Bu sebeple düşük gelire sahip olan ailelerinin çocukları uzun süreli eğitim olanaklarına sahip olamamakta ve çevrelerindeki olumsuzlukları değiştirmek için kendilerinde güç bulamamaktadırlar (Özyürek, 2013). Nitekim Özakça (2008) yaptığı araştırmada, köyde oturan ailelerin çocuklarının meslek liselerinde okumalarını, şehir merkezinde oturan ailelerden daha fazla istediğini saptamıştır. Köyde oturan öğrenciler de meslek liselerinde okumayı, şehir merkezinde oturan öğrencilerden daha fazla istemektedirler. Shumow vd. (1996) yaptıkları araştırmada kötü semtte oturan ve riskli komşulara sahip olan ailelerin öğrencilerinin genel olarak eve yakın olan okulları tercih ettiklerini gözlemlemiştir. Bu da öğrencilerin yaşadığı çevrenin lise seçiminde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

2.5.1.2.3. Hane halkı nüfusu

Ailede yaşayan birey sayısı arttıkça ailenin gelirinden kişilere düşen pay da azalmaktadır. Bu sebeple ailede yaşayan kişi sayısı arttıkça eğitime harcanan paranın da azalacağını söylemek mümkündür. Bu sebeple ailesi kalabalık olan öğrencilerin

eğitim hayatı çok uzun soluklu olamamaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmalar meslek lisesinde okuyan öğrencilerin hane halkı sayısının fen ve Anadolu liselerinde okuyanlara oranla daha fazla olduğunu göstermektedir (Cengiz, 2006; Özcan, 2010; Zobar, 2006). Bu araştırma sonuçlarına göre aile içinde yaşayan birey sayısı arttıkça öğrenciler mesleki liselere, birey sayısı azaldıkça fen ve Anadolu liseleri gibi akademik liselere yönelme eğilimindedirler. Yurtdışında yapılan araştırmalarda da benzer şekilde ailedeki kişi sayısı arttıkça aile üyelerinin eğitim aldıkları yılların azaldığı bulunmuştur (Marteleto ve Souza, 2012). Bu da hane halkı sayısının yapılan lise seçiminde oldukça önemli rol oynadığının bir göstergesidir.

2.5.1.2.4. Anne babanın eğitim ve gelir düzeyi

Anne babanın eğitim ve gelir düzeyi arttıkça çocuklarına sağladığı eğitim olanaklarının ve sosyal çevrenin çeşitliliğinin arttığı bilinmektedir. Bu da çocukların alacağı eğitimin kalitesini ve süresini etkilemektedir.

Anne babanın eğitim düzeyi düştükçe çocuklar meslekte daha fazla iş güvencesi, daha yüksek ücret beklemektedirler ve zihinsel faaliyetlerden çok nesnelerle ilgilenmeyi gerektiren mesleklere yönelmektedirler (Kuzgun, 2009, s.93).

Alt sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde eğitime değer verilmemektedir bu sebeple çocuklarını okula göndermeme, bir işte çalıştırma gibi çocukların eğitim görme olanağını elinden alan uygulamalar bu ailelerde daha çok rastlanmaktadır (Özyürek, 2013, s.38). Eğitim görebilme olanağı ailenin ekonomik ve sosyal olanaklarına bağlı oldukça üst sosyoekonomik düzeyden gelen ailelerin çocuklarının üst düzey mesleklere ulaşma olasılığı alt düzeyden gelenlerinkinden daha yüksek olmaktadır (Kuzgun, 2009).

Gelir düzeyi yüksek ailelerin çocukları küçük yaşlardan itibaren üniversiteye gitmeyi planlamakta, düşük gelirli ailelerin çocukları ise ekonomik yetersizliklerini bir engel olarak görerek uzun eğitim gerektiren mesleklere girme isteklerini düşürmektedirler (Kuzgun, 2008).

Ülkemizde yapılan araştırmalarda ailenin gelir ve eğitim düzeyinin çocuğun lise seçimini etkilediğini, meslek lisesini seçen ailelerin eğitim ve gelir seviyesinin fen, Anadolu ve genel liselerde okuyanlara göre düşük olduğu gözlenmiştir (Ateş, 2016; Cengiz, 2006; Demir, 2003; Kam ve Atakök, 2016; Korkmaz, 2013; Özakça, 2008;

Özcan, 2010; Şahin, 2007; Zobar, 2006). Eğitim ve ekonomik düzeyin düşük olduğu ailelerde öğrencilerin, anne babalarının eğitim düzeyi ve gelir seviyesi düştükçe meslek liselerini, yükseldiğinde ise daha uzun soluklu eğitim almayı gerektiren Anadolu liseleri gibi genel akademik öğretim veren liseleri seçme eğiliminde oldukları görülmektedir. Yurtdışında yapılan araştırmalarda da ailelerin eğitim ve gelir seviyesinin düşük olmasının seçenekleri daraltarak okul seçimini etkilediği bulunmuştur (Otwori vd., 2017). Shumow vd. (1996) yapmış oldukları araştırmada düşük gelir seviyesine sahip olan ailelerin çocuklarının daha çok eve yakın olan geleneksel okulları tercih ettiğini gözlemlemiştir.

Yurtdışında yapılan araştırmalar da göstermektedir ki anne babaların gelir seviyesi düştükçe eğitime harcayacakları para azalmakta ve öğrencileri eve yakın olan daha az harcamaya sebep olabilecek okullara yönlendirmektedirler.

2.5.1.2.5. Okulla ilgili faktörler

Öğrenciler ve velilerinin okul seçiminde ne gibi faktörleri göz önüne aldıklarını gösteren çalışmalarda eş dost tavsiyesinin, hayranlık duyulan kişilerin ya da ünlü kişilerin okulda eğitim almasının, okulun fiziki yapısı ve eğitimle ilgili sağladığı olanakların lise seçimlerinde etkili olduğu ortaya konmuştur (Cengiz, 2006; Cengiz vd. 2007; Özakça, 2008; Özbey-Yüce, 2016; Zobar, 2006). Yurtdışında yapılan araştırmalarda öğrencilerin ve ailelerin okul seçimine etki eden faktörler incelendiğinde okulun farklılaştırılmış müfredat uygulaması, geçen seneki başarı durumu, akademik prestiji, okulun sağladığı olanaklar (fiziki, eğitim ve aktivite) ve ikamete yakınlığının lise seçiminde etkili olduğu gözlemlenmiştir (Chisesi, 2012; Hsu ve Yuan-fang, 2013). Bu anlamda okulun fiziki yapısı, sağladığı eğitim olanakları, başarı seviyesi ve çevreden gelen tavsiyelerin lise seçimi sürecinde göz önünde bulundurulan başlıca faktörlerden olduğu söylenebilir.

2.5.1.2.6. Düşünce faktörü

Her bireyin aile, evlilik, okul yaşamı, arkadaş ilişkileri vb. yaşamın pek çok alanına ilişkin algı, düşünce ve inançları bulunmaktadır. Yaşamın her alanına ait sahip olduğumuz düşünceler bizim duygu ve davranışlarımızın en önemli belirleyicisidir.

Düşünceler yaşamın her alanını olduğu gibi ileride seçeceğimiz mesleki kararlarımızı da etkileyen faktörlerden bir tanesidir. Düşüncelerin etkisiyle birey bir seçeneği diğerine göre anlamlı bulmakta, seçenekleri arasındaki okullardan elemeler yapmakta ve kendisine uygun olan liseyi belirlemektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalar, "mezun olunca hemen işe başlayabilir miyim", "üniversiteye gidemezsem de elimde mesleğim olsun", "ancak üniversiteye gidersem kolay iş bulabilirim" ve "kısa yoldan hayata atılabilirim" düşüncelerinin lise seçiminde etkili olduğunu göstermektedir (Cengiz vd. 2007; Özcan, 2010; Kam ve Atakök, 2016).Yurtdışında yapılan araştırmalar ise okunacak olan okulda başarılı olunacağı düşüncesinin lise seçiminde etkili olduğunu ortaya koymuştur (Chisesi, 2012; Hsu ve Yuan-Fang, 2013). Bu düşünceler olumlu, olumsuz ya da sağlıklı, sağlıksız olabilir ancak bireylerin ve ailelerinin lise seçimi sürecindeki alacakları kararlarda oldukça etkilidir.

2.6. Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi

Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT) ilk olarak 1955 yılında kişilik kuramı ve psikoterapi yöntemi olarak "Akılcı Terapi (Rational Therapy) adıyla ortaya konmuştur (Ellis, 2001, s.139). Yıllar içinde şu an kullanıldığı şekline dönüştürülerek 1993'te Akılcı Duygusal Davranış Terapisi adını almıştır. Akılcılık gerçekte mantıksal bir anlamı içermekle birlikte mutlak anlamda tanımlanmamaktadır (Dryden ve Neean, 2004, s.2). Diğer bir ifade ile bir kişi açısından akılcı olarak kabul edilen bir olgu veya durum, başka biri tarafından akılcı olarak kabul edilmeyebilir. Bu bağlamda akılcılık; kişiden kişiye farklılık gösteren, buna karşın mantıksal geçerliliğe sahip düşüncelere sahip olmak olarak nitelendirilmektedir denilebilir.

ADDT, Epictetus' un "insanlar başlarına gelen olaylardan değil, bu olaylara bakışlarından rahatsızdır" felsefesini temel almaktadır (Ellis, 2002, s.3). Kuramın temel varsayımı da bireyin duygularının genel itibariyle inançlarından, olaylara karşı gösterdiği tepkilerden ve çıkarsamalarından ileri geldiğidir (Corey, 2015, s. 346). ADDT her zaman yapılandırmacı ya da tercih odaklı bir terapi olmuştur ve bu anlamda bir seçim terapisidir denilebilir (Ellis, 2002).

ADDT düşüncelerin duygularla etkileşimine önem verir ve duyguların nedenlerine eğilir. Buna göre ADDT' nin temel ilkeleri şunlardır (Köroğlu, 2015):

1. Düşünceler duyguların en temel belirleyicisidir.

2. Rahatsızlıklarımızın temelinde işlevsel olmayan düşünceler yatar.
3. Problemler akılcı olmayan düşüncelerimiz sebebiyle yaşanıyorsa, problemi ortadan kaldırmak düşünce biçimimizi değiştirmekle olacaktır.
4. Genetik ve çevresel faktörlerin her ikisi de akılcı olmayan düşünme yapıları oluşturmamıza neden olabilir.
5. Davranışlar üzerinde geçmişten ziyade bugünün etkileri vardır.
6. Akılcı olmayan düşünceler kolay olmasa da değiştirilebilir.

2.6.1. İnsan Doğası Görüşü

ADDT; insanların biyolojik olarak düşünmeye, hissetmeye ve kendine zarar verici şekilde davranmaya eğilimli olduklarını savunur (Bernard ve Dryden, 2019, s.14). İnsanlar uzun vadede hedonisttirler, buna göre insanlar acıdan kaçma ve zevki arama davranışları gösterirler (Ellis, 2002).

ADDT; insanların biyolojik olarak akılcı olmayan ve mantıklı olmayan düşünce eğilimlerinin olduğunu varsayar. ADDT' ye göre insan akıl dışılığının biyolojik temeline dair hipotezlerine ilişkin kanıtlar şunlardır (Ellis ve Dryden, 1997, s.6-7):

1. Zeki ve yetenekli olanlar da dahil neredeyse tüm insanlar, büyük akıl dışılık ve kendi kendilerini yenilgiye uğratma belirtileri gösterirler.
2. Neredeyse toplumumuzda bulunan tüm rahatsızlık yaratan akıl dışılıklar, tarihsel ve antropolojik olarak incelenen hemen hemen tüm sosyal ve kültürel gruplarda da bulunur.
3. Erteleme ve öz disiplinin eksikliği gibi üstlendiğimiz öz yıkıcı davranışların çoğu, ebeveynlerin, akranların ve kitle iletişim araçlarının öğretilerine aykırıdır.
4. İnsanlar, zeki olanlar bile, öncekilerden vazgeçtikten sonra çoğu zaman yeni akıl dışılıkları benimserler.
5. Çeşitli akılcı olmayan davranışlara şiddetle karşı çıkan insanlar, genellikle şiddetle akıl dışılıkla avlanırlar. Teistler ve agnostikler, gayretli ve mutlakçı felsefeler sergilerler ve aşırı dindar bireyler ahlaksız davranırlar.
6. Akılcı olmayan düşünceler, duygular ve davranışlarla ilgili içgörü, yalnızca onları kısmen değiştirmeye yardımcı olur. Örneğin, insanlar fazla alkol

almanın zararlı olduğunu kabul edebilirler, ancak bu bilgi onların fazla alkol almaktan kaçınmalarına yardımcı olmaz.

7. İnsanlar çoğu zaman üstesinden gelmek için çok uğraşmış olsalar bile, kendilerini yenilgiye uğratan alışkanlıklara ve davranışlara geri dönerler.
8. İnsanlar genellikle başarısızlığa neden olacak davranışları öğrenmeyi, kendilerini geliştirecek davranışları öğrenmekten daha kolay bulurlar.
9. Akılcılığın rol modeli olması gereken psikoterapistler, genellikle kişisel ve mesleki yaşamlarında akılcı olmayan biçimde davranırlar.
10. İnsanlar sık sık, bazı kötü deneyimlerin (boşanma, stres ve diğer talihsizlikler gibi) kendi başlarına asla gelmeyeceği konusunda kendilerini kandırırlar.

ADDT bununla birlikte insanların akılcı olmayan düşüncelerin esiri olmadığını, seçim gücünü kullanma, akılcı olmayan düşünce ve davranışlarını değiştirme yönünde de biyolojik bir eğilimleri olduğu görüşünü savunmaktadır (Ellis ve Dryden, 1997, s.7). ADDT bu anlamda bireylerin biyolojik olarak hem akılcı olmayan düşünceleri benimsemeye eğilimli olduğunu hem de bu akılcı olmayan düşüncelerle baş edebilmeye eğilimli olduklarını savunur denilebilir.

2.6.2. Psikolojik Rahatsızlık ve Sağlık

ADDT' ye göre insanların kendine zarar veren yıkıcı düşünceleri içselleştirerek kendilerini rahatsız etmeye eğilimi vardır ve bunu talepler yoluyla gerçekleştirirler. Kişiler kendileri, başkaları ve dünya hakkında kolayca mutlak talepler yaratır ve bu talepler geçmişte, şimdi veya gelecekte karşılanmazsa kişi kendini lanetleyerek rahatsız eder (Ellis ve Dryden, 1997, s.7). Talepler söz konusu olduğunda kişilerin kullandığı üç genel ifade vardır. İlk ifade "korkunçtur". Bir olay olduğunda durum olduğundan daha fazla kötü olarak değerlendirilerek felaketleştirilir. İkinci ifade ise "buna dayanamıyorum" dur. Kişi yaşadıklarına katlanamadığını sık sık ifade eder. Üçüncü ifade ise "lanetleme" dir. Kişi yapması gereken bir şeyi yapmadığında ya da yapmaması gereken bir şeyi yaptığında bunu kullanır (Ellis ve Dryden, 1997, s.14).

İnsanlar, yaşamlarının verilerine, özellikle de amaçlarına ve ilgi alanlarına göre ortaya çıkan olumsuz şeylere bakma ve bu veriler hakkında yanlış çıkarımlar ve atıflar yapma yetenekleriyle doğarlar ve yetiştirilirler (Ellis, 2002). İnsanlar

yaşamlarındaki olaylara ilişkin yaptıkları yanlış çıkarımları bilişsel çarpıtmalara ve akılcı olmayan düşüncelere dönüştürürler. Akılcı olmayan düşünceleri de içsel konuşma ve telkin yoluyla sürekli tekrar eder, pekiştirir ve akılcı düşüncelermiş gibi sahiplenirler (Corey, 2015, s.348).

ADDT' ye göre bilişsel çarpıtmalar psikolojik rahatsızlıkların temelidir. Ya hep ya hiç düşünme, olumsuza odaklanma, küçültme, etiketleme ve mükemmeliyetçilik yaygın görülen bilişsel çarpıtmalardandır (Ellis ve Dryden, 1997, s.15-16).

Ellis, bireylerdeki psikopatolojik rahatsızlıkların kaynağının akılcı olmayan inançlar olduğunu ifade etmektedir (Ellis ve Dryden, 1997, s.vi). Yaşamla ilgili on bir akılcı olmayan inanç şu şekilde sıralanmaktadır (Akt. Hackney ve Cormier, 2008, s.s. 181-182):

1. Tüm insanlar beni sevmeli ve onaylamalıdır.
2. Neredeyse mükemmel şekilde yetkin, yeterli ve önemsenir olmam gerekir.
3. İnsanların bazıları kötü ya da alçaktır, bundan dolayı suçlanmalı ve cezalandırılmalılardır.
4. İşler istediğim gibi gitmezse büyük bir felaket olur.
5. Mutsuz olmamamın sebebi kontrol edemediklerimdir.
6. Tehlikeli ve korku verici şeylerin kötü sonuçları benim için kaygı sebebi olabilir.
7. Kaçmak, sorumluluk almak ve zorluklarla baş etmekten daha kolaydır.
8. İnsanlara fazla bağımlı olmamalıyım ancak çevremde benimle ilgilenecek insanlar da olmalı.
9. Bugünkü davranışlarımız geçmişteki davranışlarımızdan kaynaklanır ve geçmiş peşimizi bırakmaz.
10. İnsanların sorunlarına ve rahatsızlıklarına üzülmeliyim.
11. Problemlerin tek bir doğru çözümü vardır ve buna ulaşamazsam felaket olur.

Ellis, akılcı olmayan inançları üç ana başlıkta sınıflandırmıştır. Bunlar (Akt. Murdock, 2018, s.281):

1. Kişinin kendisine dayatmaları
2. Başkalarına karşı dayatmaları
3. Yaşama ilişkin dayatmaları

Ellis' in yaptığı akılcı olmayan inançlar sınıflandırması değerlendirildiğinde, akılcı olmayan inançların bireyin kendisinden, çevresinden, geçmiş deneyimlerinden, yargılarından, korkularından ve alışkanlıklarından ortaya çıkan düşünceler olduğu ve akılcı olmayan inançların, bireyin yaşamının her aşamasında çeşitli şekillerde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

ADDT psikolojik sağlık ölçütlerini ortaya koymaktadır. Esneklik, belirsizliğin kabulü, kendini kabul ve risk alma bu ölçütlerden bazılarıdır (Ellis ve Dryden, 1997, s.18). Dryden ise psikolojik sağlık ölçütlerini bunlardan faklı olarak açıklar. Bunlardan bazıları kendi kendini motive edebilme, kendini disipline edebilme, psikolojik sağlamlık, kendi kendine denetim sağlayabilme olarak sıralanmaktadır (Dryden, 2011). Bu anlamda bireylerin psikolojik olarak sağlıklı olması; kendini, başkalarını ve yaşama ilişkin olayları kabul etmesi, belirsizliklere tahammül gösterebilmesi, kendi kendine denetim sağlayabilmesi ve akılcı olmayan düşüncelerle baş edebilmesi ile mümkündür denilebilir.

2.6.3. ADDT' nin Kuramsal Modeli

ADDT; bireyin yaşadığı duygusal ve davranışsal sorunlarının temelinde, sahip olduğu akılcı olmayan düşüncelerin yattığını savunur. Bu modele göre; (A) harekete geçiren olay, (B) bireyin o olaya olan inancını, (C) ise bireyin B' deki inançlara ilişkin duygusal ve davranışsal ve bilişsel tepkilerini belirtir (Ellis, 2002, s.5). Karşılaşılan A, mevcut ya da güncel olaya ya da olaya ilişkin düşünce, duygu veya davranışlardır. İnsanların A' lara ilişkin sayısız inançları vardır (B) ve bunlar hem akılcı hem de akılcı olmayan inançları içerebilir. B' ye göre de C oluşur. A, B ve C hiçbir zaman yek pare olmaz, birbirleriyle sürekli bağlantılıdırlar (Ellis ve Dryden, 1997, s.18).

Uygulamada kişiyi en çok rahatsız eden olayı belirlemek için (A) ayrılır. Daha sonra olaya ilişkin akılcı olmayan inançlar belirlenerek yerlerine akılcı inançların yerleştirilmesi (B) sağlanır. (C) de ise B' nin A karşısındaki tepkileridir ve (B)' ye göre değişim gösterebilir (Dryden, 2013).

ADDT' nin modeli basit, sistematik, yapılandırmacı matematikseldir. Danışanların sorunlarını ve sağlıklı çözümlerini kavramsallaştırmalarını sağlar. Bu açıdan model ADDT' nin anahtarıdır (Dryden, 2013).

2.6.4. Terapötik Değişim

ADDT' nin temel amacı, bireyin akılcı olmayan düşüncelerin, akılcı ve mantıklı düşünceler ile değiştirilmesi ve kendisine zarar verecek düşüncelerinden uzaklaştırılarak, sorunlar ve durumlar karşısında daha olumlu ve mantıklı bir duygusal yaklaşım sergilemesini sağlamaktır (Dryden ve Neenan, 2004, s.2-3). Akılcı inançlar, esnek, aşırı olmayan, gerçeklikle tutarlı, mantıklı düşüncelerdir ve kişilerarası ilişkileri geliştirir (Dryden ve Neenan, 2006, s.53). Akılcı olmayan inançlar ise katı, gerçeklikle tutarsız, mantıkdışı düşüncelerdir ve insan ilişkilerini engellemektedir (Ellis, 1996). Ellis, bireylerdeki psikopatolojik rahatsızlıkların kaynağını akılcı olmayan inançlar olarak göstermekte bu sebeple terapilerin amacının da bireylerdeki akılcı olmayan inançları değiştirmek olduğunu ifade etmektedir (Ellis ve Dryden, 1997, s.vi).

ADDT' ye göre değişim modelindeki B'nin değiştirilmesiyle mümkündür ve bu sebeple inançların felsefesinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bunun için insanlara verilen bazı tavsiyeler şunlardır (Ellis ve Dryden, 1997, s.24):

1. İnsanlar psikolojik rahatsızlıklarını büyük ölçüde kendileri yaratırlar, çevresel etkiler önemli olabilir fakat bunlar ikinci derecede öneme sahiptir.
2. Kendi rahatsızlıklarınızı büyük ölçüde değiştirme yeteneğine sahip olduğunuzu kabul edin.
3. Rahatsızlıklarınızın akılcı olmayan, mutlakıyetçi ve dogmatik düşüncelerden kaynaklandığını anlayın.
4. Akılcı olmayan inançlarınızı tespit edip yerlerine akılcı alternatifler getirin.
5. Gerçekçi, mantıklı ve keşifsel yöntemlerle akılcı olmayan inançlarınızı tartışın.
6. Bilişsel, duygusal ve davranışsal değişim yöntemleri kullanarak yeni ve işlevsel inançların içselleştirilmesi için çalışmalar yapın.
7. Akılcı olmayan inançları değiştirme sürecine devam edin ve bunu tüm yaşamınız boyunca uygulayın.

ADDT' ye göre terapötik değişim sürecinde terapistlere bazı görevler düşmektedir. Bireylere akılcı ve akılcı olmayan inançlar arasındaki tam ayrımı

öğretmek önemlidir. Bu sebeple akılcı olmayan inançların içlerinde zorunluluk barındırırken akılcı inançların içlerinde tercihleri barındırdığını öğretmek gerekir. Bu amaçla akılcı olmayan inançları değiştirirken öğretilmesi gereken üç türev vardır. Bunlar (Dryden & Neenan, 2006, ss. 53-54):

1. Felaketleştirici olmayan bir inanç oluşturmasında danışana yardımcı olmak gerekir. "İstediğime ulaşamazsam bu kötüdür yerine istediğime ulaşamazsam bu kötüdür ama bu dünyanın sonu değildir" demeyi öğretmek gerekir.
2. Düşük hayal kırklığı toleransına akılcı bir alternatif geliştirilir. Bunun için "dayanabilirim yerine çok mücadele etmem gerekse bile buna dayanabilirim" demeyi öğretmek gerekir.
3. Kendini değersizleştirme inancına alternatif akılcı düşünce geliştirilir." Ben iyi biri değilim demek yerine hata yapabilen biriyim kötü davransam bile bu benim kötü biri olduğumu göstermez" demeyi öğretmek gerekir.

Genel olarak ADDT danışanların dogmatik ve zorunluluklardan oluşan meli, -malı ve zorunluluklarını, esnek ve tercihlendirilebilir alternatiflerle değiştirme üzerine kuruludur (Ellis, 2002, s.4). Lise seçim sürecindeki öğrencilerin akılcı olmayan düşüncelerinin belirlenerek akılcı olan düşüncelerle değiştirilmesi sürecin gerçekçi beklentiler doğrultusunda devam etmesi, hayal kırıklıklarının önüne geçilmesi ve istenilen mesleğe ulaşabilme açısından önemlidir.

2.7. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar

Akılcı olmayan inançların, bireyin yaşamı ve meslek seçimi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu, dolayısı ile bu inançların akılcı inançlarla değiştirilmesi gerektiği bilimsel olarak da ortaya konulmuştur. Akılcı inançlar, bireyin yaşamı boyunca hedeflerine ve amaçlarına ulaşmasına katkı sağlarlar.

Akılcı inançlar; zaman ve koşullara göre değişebilen, gerçeğe uygun, mantıklı ve bireyin ilişkilerini zenginleştiricidir. Akılcı inançların en belirgin ve temel özelliği esnek olmalarıdır. Akılcı inançların bir başka özelliği ise yapıcı olmaları nedeniyle bireyin amaçlarına ulaşmasına engel olmayarak onlara olanak sağlamasıdır (Ellis ve Dryden, 1997, s.5). Bu bağlamda akılcı inançları, yaşam boyunca değişen koşullara göre güncellenebilen akılcı düşünceler olarak ifade etmek mümkündür. Diğer bir ifade

ile akılcı inançlar, akılcı olmayan inançlar gibi dogmatik olmayan, bilimsel, mantıklı ve bireyin mesleki hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayan olumlu düşüncelerdir.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar Thompson (1976) tarafından mesleki rehberlikte danışan yanılgıları olarak değerlendirilmekte ve şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Kesinlik Yanılgısı: Bu kavram danışanların mesleki planlama ve karar vermeyi bilimsel, kesinliği olan kusursuz planlar olarak gördüklerini ifade eder.
2. Tekillik ve Nihai Kavram Yanılgıları: Öğrencilerin kariyer kararını hayatlarının sadece belirli döneminde verildiği ve nihai olması gerektiğine ilişkin yanılgılarıdır.
3. Mesleki Testlere Yönelik Yanlış Beklentiler: Kariyer kararı sorumluluğunu mesleki testlere yükleme ve test sonuçlarının ne yapmaları gerektiğini söyleyeceğine ilişkin yanılgıdır.
4. İlgi ve Yetenekler Arasındaki İlişkinin Yanlış Anlaşılması: İlgi ve yetenek arasında doğrusal ve nedensel bir ilişki olduğuna ve ilgili olduğu konusunda yetenekli de olacağı ve başarıyı elde edeceği yanılgısıdır.
5. Diğer Kavram Yanılgıları: Bunlar; mesleki planlara tam anlamıyla uyulması gerektiğine olan düşünce, kariyer hedefi sonuçlarını tam bir başarı ya da başarısızlık olarak iki kutupta görme ve bir yıl ara verme yaklaşımıdır.

Lewis ve Gilhousen (1981) mesleki mitleri ve altında yatan akılcı olmayan inançları şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Kristal küre miti. İnsanlar mesleki planlarını net bir şekilde yapmak ve geleceği öngörmek isterler.
2. Kolay pes edenler asla kazanamaz miti. İnsanlar için hataya yer yoktur ve acı verici de olsa başladığı işi bitirmelidirler.
3. Ne zaman karar vereceksin seni aptal! miti. Bu mit mesleki kararların belirli bir dönem içinde verilmesi gerektiğini ve yapılacak olan bir hatanın hayatın geri kalanını etkileyeceği inancını barındır. Bu sebeple hataya yer yoktur ve kişiler için kaygı vericidir.
4. Kendimden daha iyi olmak istiyorum miti. Sonunda mutluluk var miti olarak da anılır. Yaşamdaki bir takım takip edilen kuralların sonunda iyi ve mutlu bir

hayat elde etme düşüncesidir. Ayrıca bu mit, takip eden her neslin kendisinden öncekilerin başarılarını geçmesi gerektiği inancını barındırır.

5. İşim hayatımdır miti. Hayattaki en önemli unsurlardan birinin iş yaşamı olduğu düşüncesine dayanır. İçinde birden çok akılcı olmayan düşünceyi barındırır. Bunlar; iyi ve mutlu bir hayat için iş yaşamının tatmin edici olması gerektiği, tüm zaman ve enerjinin işte harcanması gerektiği ve işi olmayan, para kazanmayan kişilerin mutsuz olmaları gerektiğidir.
6. Herkes başkan olabilir miti. Bu mite göre eğer yeterince çalışır ve azimli olursa herkes başkan olmak da dahil istediği şeyi olabilir.
7. Oğlum ya da kızım doktor miti. Bu mit insanların içsel değerini dışsal değerlendirmelerle değerlendirme eğiliminden kaynaklanır. Mesleki statüsü daha yüksek olan kişilerin daha iyi ve saygın olduğu düşüncesini savunur.

Amundson (1997) kariyer mitlerinin, kariyer danışmasının her aşamasında danışan veya danışman tarafından benimsenen yanlış çıkarsamalar ve inançlar olarak tanımlamakta ve danışma sürecinde mitlerle çalışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre kariyer danışmasının ilk aşamasında ortaya çıkan mit umutsuzluktur. Daha sonra danışan-danışman rolleri üzerine mitler ortaya çıkmaktadır. Buna göre danışman her şeyi bilen uzmandır. Amundson kariyer danışması sırasında ortaya çıkan mitleri şu şekilde özetlemektedir:

1. Kariyer seçimi bir kez yapılır ve bir daha değiştirilmez.
2. Yapılan seçim tümüyle tatmin edici olmalıdır.
3. Kariyer seçimindeki başarı, iyi bir geleceğin garantisidir.

Bireyin yaşamının önemli bir bölümünde yapacağı mesleği seçerken, akılcı olmayan inançların etkisinin fazla olduğunu söylemek mümkündür. Nevo (1987) meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan on beklentiyi şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Dünyada bana uygun olan sadece tek bir meslek var.
2. Mükemmel mesleği bulana kadar tatmin olamam.
3. Başkası benim için uygun olan mesleği keşfedebilir.
4. Zeka testleri kapasitemin ne olduğunu gösterecektir.
5. Kendi alanımda çok başarılı veya uzman olmalıyım.

6. Sıkı çalışırsam her şeyi yapabilirim veya yeteneklerime uygun olmayan hiçbir şeyi yapamam.
7. Mesleğim, hayatımdaki önemli kişileri de tatmin etmelidir.
8. Meslek sahibi olmak, tüm sorunlarımı çözecektir.
9. Mesleğimin benim için doğru olduğunu sezgisel olarak hissetmeliyim.
10. Meslek seçimi bir kez yapılır.

Nevo' nun sınıflandırması, meslek seçim sürecinde danışmanların gözlemledikleri akılcı olmayan inanç ve beklentileri ortaya koymaktadır. Nevo' nun yaptığı sınıflandırmada, akılcı olmayan beklentiler olarak ifade ettiği tutum veya düşünceler, akılcı olmayan inançlardır. Nevo' nun sınıflandırdığı akılcı olmayan beklentiler dört grupta toplanmıştır (Stead ve Watson, 1993).

1. Kariyerle ilgili akılcı olmayan beklentiler. Örneğin, dünyada benim için sadece tek bir kariyer var ya da mükemmel bir kariyer seçimi bulana kadar tatmin olamam.
2. Danışmanlar ve testlerle ilgili akılcı olmayan beklentiler. Örneğin, zekâ testleri benim değerimi gösterir.
3. Kişinin kendisi ile ilgili akılcı olmayan beklentiler. Örneğin, uzman olmalıyım ya da çalışma alanımda çok başarılı olmalıyım.
4. Karar verme ile ilgili akılcı olmayan beklentiler. Örneğin, kariyer seçimi tek seferlik bir eylemdir.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, bireyin mesleklerle ilgili beklenti ve taleplerini içeren katı ve kişi tarafından mutlak doğru gibi kabul edilen inançlardır. Bu sebeple mesleki karar verme sürecinde meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların belirlenmesi, irdelenmesi ve karar verme sürecindeki etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2.8. Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlarla İlgili Araştırmalar

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar bireyin kendisi ve meslekler hakkında bilgi edinmesine ve karar verme sürecine tam olarak katılmasına engel olan

düşüncelerdir (Saunders vd., 2000). Örneğin; kadınların sadece öğretmen, hemşire, vb. gibi meslekleri tercih etmesi gerektiği yönündeki geleneksel düşünce, kız öğrencilerin meslek seçimleri üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye neden olabilmektedir. Yapılan çalışmaların bir kısmında kız öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının erkek öğrencilere göre yüksek olduğunu bulurken (Kepir, 2011; Kepir-Savolvy ve Korkut Owen, 2015) bazı araştırmalarda da erkek öğrencilerin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Ersalan-Çapan ve Korkut Owen, 2018; Korkut-Owen ve Eraslan-Çapan, 2017).

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar bireyin mesleki hedeflerine ulaşmasına engel oluşturan düşüncelerdir (Corsbishley ve Yost, 1989). Olumsuz düşünceler bireyin meslek belirleme ve bir işi yerine getirmeyle ilgili kapasitesini olumsuz algılamasına sebep olur (Hamamcı ve Çoban, 2007). Yapılan araştırmalar akılcı olmayan inançların, öğrencilerin kendileri ve iş dünyası hakkındaki düşüncelerini mesleki karar vermeye ilişkin olumsuz duyguları ve hedeflediği mesleği seçme doğrultusundaki eylemlerini etkilediğini ortaya koymuştur (Aktaş, 2018; Işık, 2013; Saunders vd. 2000).

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar bireyin karar verme sürecinde olumsuz etkiler yaratan düşüncelerdir (Lustig ve Strauser, 2003). Yapılan araştırmalar akılcı olmayan inançların, meslek seçimi üzerinde çeşitli olumsuz etkilerinin olduğu, öğrencilerin akılcı olmayan inançlarının düzeyi arttıkça meslek seçimi ve kariyer kararsızlık düzeylerinin de arttığı ortaya koymuştur (Bacanlı, 2012; Hamamcı ve Çoban, 2007; Kleiman vd., 2004). Şahin vd. (2015) ise yaptıkları araştırmada öğrencilerin mantıkdışı inançlarının mesleki kararsızlık üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Özkamalı vd. (2014) yaptıkları araştırmada akılcı olmayan inançların arttıkça mesleki olgunluk düzeyinin azaldığını ortaya koymuşlardır. Buna rağmen Kepir (2011) yüksek lisans tez araştırmasında mesleki olgunluk düzeyi ile meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların etkisinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ulu (2007) ise yaptığı araştırmada, akılcı olmayan inançları yoğun olan öğrencilerin kariyer kararının sorumluluğunu bir başkasına yüklediklerini gözlemlemiştir. Benzer şekilde Aktaş (2018) meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların dışsal kontrol alt boyutunun düzeyinin arttıkça başarı ve eğitim hedeflerinin azaldığını bulmuştur. Bu da meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan

düşüncelerin etkisiyle kişilerin kariyer kararında kendilerinden çok başkalarının kararlarını benimseyebildiklerini ve kendi eğitim hedeflerinde düşüş olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde ölçek geliştirme sürecinde geçirilen aşamalar, örneklem ve araştırmada kullanılan ölçekler hakkındaki bilgiler sunulmuştur.

3.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Gaziantep il merkezinde 8. sınıfa devam eden toplam 416 öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrenciler 2013-2014 eğitim-öğretim yılı ikinci döneminde Gaziantep il merkezinde Mehmetçik Ortaokulu, Naciye Mehmet Ortaokulu, Veli Lütfullah Bilgin Ortaokulu, Aslı Alevli Ortaokulu, Hürriyet Ortaokulu, 23 Nisan Ortaokulu, Adnan Menderes Ortaokulu, Kurtuluş Ortaokulu ve Akkent Ortaokulu'na devam eden bireylerdir. Bu bireylerin üç farklı sosyoekonomik düzeyden olmasına dikkat edilmiştir. Örneklem grubunun cinsiyet değişkenine göre dağılımı Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1
Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde (%)**
Kız	212	51
Erkek	204	49
Toplam	416	100

Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların %51'i kız öğrencilerden, %49'u erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sürecinde veri toplama aracı olarak Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ile birlikte Ergenler İçin Mantıkdışı Düşünceler Ölçeği (EMİÖ) kullanılmıştır. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği

Araştırma dâhilinde hazırlanan bu ölçek, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan düşüncelerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve "Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği" olarak adlandırılmıştır. Ölçek adının cevaplayıcıların samimi ve doğru cevaplama eğilimlerini olumsuz yönde etkilememesi amacıyla, ölçülmek istenen değişken gizlenerek ölçeğin adı "Okul Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği" olarak belirlenmiştir. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' ndeki maddeler ters ve düz ifadeler olarak karışık şekilde yazılmıştır. Ölçek 17 olumlu, 4 olumsuz (1,12, 15, 20) toplam 21 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar sırasıyla Seçim yapamama, Hatasız Seçim, Saygınlık ve Kendine Güven olarak isimlendirilmiştir. Seçim Yapamama alt boyutunda dokuz madde (9, 23, 22, 8, 19, 11, 15, 24, 30); Hatasız Seçim alt boyutunda beş madde (13, 4, 21, 16, 18); Saygınlık alt boyutunda dört madde (6, 14, 26, 7) ve Kendine Güven alt boyutunda üç madde (3, 28, 17) bulunmaktadır. Ölçek, bireyin kendisi hakkında bilgi vermesi esasına dayanan 5'li derecelemeye dayalı likert tipi bir ölçek olarak tasarlanmıştır. Cevap seçenekleri; "Tamamen Katılıyorum" (5 puan), "Katılıyorum" (4 puan), "Kararsızım" (3 puan), "Katılmıyorum" (2 puan), "Kesinlikle Katılmıyorum" (1 puan) olarak puanlanmıştır. Ölçek sonucunda çıkan yüksek puanlar akılcı olmayan düşüncelerin yüksek olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin yapı geçerliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Buna göre yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam açıklanan varyansı %45,64 olan ve madde faktör

yükleri .72 ile .33 arasında değişen dört faktör elde edilmiştir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin uyum katsayılarının iyi olduğu görülmüş ve bu yapı doğrulanmıştır.

3.2.2. Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin mantıkdışı inanç düzeylerini belirlemek için Çivitçi (2003) tarafından geliştirilen "Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği" (EMİÖ) kullanılmıştır. Ölçek adının cevaplayıcıların samimi ve doğru cevaplama eğilimlerini olumsuz yönde etkilememesi amacıyla, ölçülmek istenen değişken gizlenerek ölçeğin adı "Bireysel Düşünceler Ölçeği" olarak belirlenmiştir (Çivitçi, 2006). EMİÖ, 21 olumlu maddeden ve üç alt boyuttan meydana gelmektedir. Başarı Talebi alt boyutunda sekiz madde (1, 3, 6, 7, 10, 13, 16, 19); Rahatlık Talebi alt boyutunda yedi madde (5, 8, 9, 14, 17, 20, 21) ve Saygı Talebi alt boyutunda altı madde (2,4, 11, 12, 15, 18) bulunmaktadır. Ölçek, 5'li derecelemeye dayalı Likert tipi bir ölçektir. Cevap seçenekleri; "Hiç katılmıyorum" (1 puan), "Biraz katılıyorum" (2 puan), "Kararsızım" (3 puan), "Çoğunlukla katılıyorum" (4 puan) ve "Tamamen Katılıyorum" (5 puan), şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, mantıkdışı inanç düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

EMİÖ' nün yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonucunda faktör yükleri .69 ile .40 arasında değişen ve toplam varyansın %33'ünü açıklayan üç faktör elde edilmiştir. Ölçek maddelerinin, yer aldıkları alt ölçekle olan madde-test korelasyonları.68 ile .28 arasında değişmektedir. Alt ölçeklerin kendi aralarında ve ölçeğin toplam puanıyla olan korelasyon değerleri, ölçeğin bütününün homojen bir yapıda olduğunu ve alt boyutlarının da birbirinden bağımsız değişkenleri ölçtüğünü göstermektedir.

3.3. İşlem Yolu

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin uygulamaya hazır hale getirilmesi süreci aşağıda belirtilmiştir.

3.3.1. Ölçeğin Hazırlanması Sürecinde Yapılan İşlemler

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin maddelerinin hazırlanması sürecinde 8.sınıfa devam eden 62 öğrenciye lise seçimi konusundaki düşüncelerini yazmaları istenmiştir. Uygulama için girilen sınıflarda araştırmacı öncelikle kendini tanıtmış, daha sonra araştırmanın amacı hakkında öğrencileri bilgilendirmiştir. Bu şekilde öğrencilerin güdülenmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Öğrencilere kendilerinden ne beklendiği açıklanmış ve gönüllü olan öğrencilerle uygulama gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yansıttıkları ifadeler, ilgili literatür ve geliştirilen ölçeklerden yararlanılarak ölçeğin 61 maddelik deneme formu oluşturulmuştur.

3.3.2. Uzman Görüşüne Başvurulması Sürecinde Yapılan İşlemler

Araştırmanın bu kısmında 61 madde olarak düzenlenen Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nde yer alan maddeler ölçmeye çalıştığı yapıya olan uygunluğunu belirlemek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaçla farklı üniversitelerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı'nda görevli doktora düzeyinde eğitime sahip dört öğretim üyesinden yardım alınmıştır. Uzmanlardan ölçek maddelerinin yazılı olduğu üçlü derece ölçeği (Uygun-Kısmen uygun-Uygun değil) içeren formlar üzerinde değerlendirmeleri ve önerilerini belirtmeleri istenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda ölçek üzerinde gerekli değişiklikler yapılarak ölçeğin deneme formu 31 madde olarak düzenlenmiştir.

3.3.3. Ölçeğin Uygulanması Sırasında Yapılan İşlemler

Uygulama yapılacak okulların belirlenmesinden sonra veri toplama aracı ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı Gaziantep İli Milli Eğitim Müdürlüğü' ne araştırma izin talebinde bulunulmuş ve gerekli izin alınmıştır. Alınan resmi izinle birlikte uygulamaların yapılacağı okullara gidilmiş ve yöneticilerle görüşülmüştür. Yöneticilerden izin alınmasından sonra uygulamaların yapılacağı gün, sınıf ve ders saatleri kararlaştırılmıştır. Kararlaştırılan gün ve saatlerde belirlenen sınıflara

uygulama yapılmıştır. Öğrencilere uygulama öncesinde araştırmanın amacı ve ölçme aracını nasıl uygulayacakları konusunda bilgi verilmiştir.

3.3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi için SPSS 22.0 ve AMOS 21 programı kullanılmıştır. Ölçek güvenirlik ve geçerlik analizleri olarak kapsam geçerliği, açımlayıcı faktör analizi (AFA), doğrulayıcı faktör analizi (DFA), Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanması, alt %27 ile üst %27 olarak grupların farkı t-test analizi, paralel (eşdeğer) form güvenirliğine ilişkin analiz ile test-tekrar test güvenirliğine ilişkin analiz için korelasyon testi uygulanmıştır.

Ölçeğin kapsam geçerliği Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı'nda görevli dört öğretim üyesinin uzman görüşüne başvurularak incelenmiştir. Yapı geçerliği çalışmaları için ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve ilgili değişkenlerin belirlenen faktörler üzerinde ağırlıklı olarak yer alacağı varsayımını, sınamak üzere de doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır (Sümer, 2000). Böylece ölçeğin yapı geçerliği iki faktör analizi uygulamasıyla incelenmiştir. Ölçeğin eşdeğer ölçek geçerliği Ergenler için Mantıkdışı İnançlar Ölçeği kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca ölçeğin geçerliliği alt ve üst puan gruplarını ayırt ediciliği yöntemi ile de değerlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach Alfa katsayısına bakılmıştır. Test-tekrar test güvenilirliğini belirlemek için ise iki hafta ara ile aynı gruba iki uygulama yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geliştirilme sürecinde yapılan istatistiksel analizlere ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Ulaşılan bulgular işlem sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

4.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Bu kısımda Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin önce geçerliğine ilişkin bulgular ardından güvenirlik çalışmalarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

4.1.1. Yapı Geçerliği

Ölçeğin yapı geçerliği kapsamında önce açımlayıcı faktör analizi, sonra da doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

4.1.1.1. Açımlayıcı faktör analizi

Uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenen ölçeğin 31 maddelik deneme formu yapı geçerliği kapsamında 8. sınıfa devam eden 416 öğrenciye uygulanmıştır. Veriler random olarak ikiye bölünmüş ve yarısını oluşturan 208 veri, ölçeğin yapı geçerliliğinin ortaya koymak için yapılacak olan açımlayıcı (açıklayıcı) faktör analizi için hazır hale getirilmiştir. Faktör analizinin amacı birbiriyle ilişkili çok sayıda değişken üzerinden değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arasındaki ilişkiden faydalanarak yeni ortak yapılar ortaya koymaktır (Özdamar, 2002, s.234). Ölçeğin faktör analizinden önce yapılan Barlett testi sonucunda ($p=.00<.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda ($KMO=.80>.60$) örneklem büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi öncesinde özdeğer grafiği incelendiğinde 2. faktörden sonra kırılma olduğu, 4. faktörden sonra özdeğerin 1'in

altına düştüğü görülmektedir. Şekil 4.1' de açımlayıcı faktör analizi özdeğer grafiği (scree plot) gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde ölçekte 4 faktörlü yapının kullanılması uygun görülmüş ve analize 4 faktörle sınırlandırılarak devam edilmiştir.

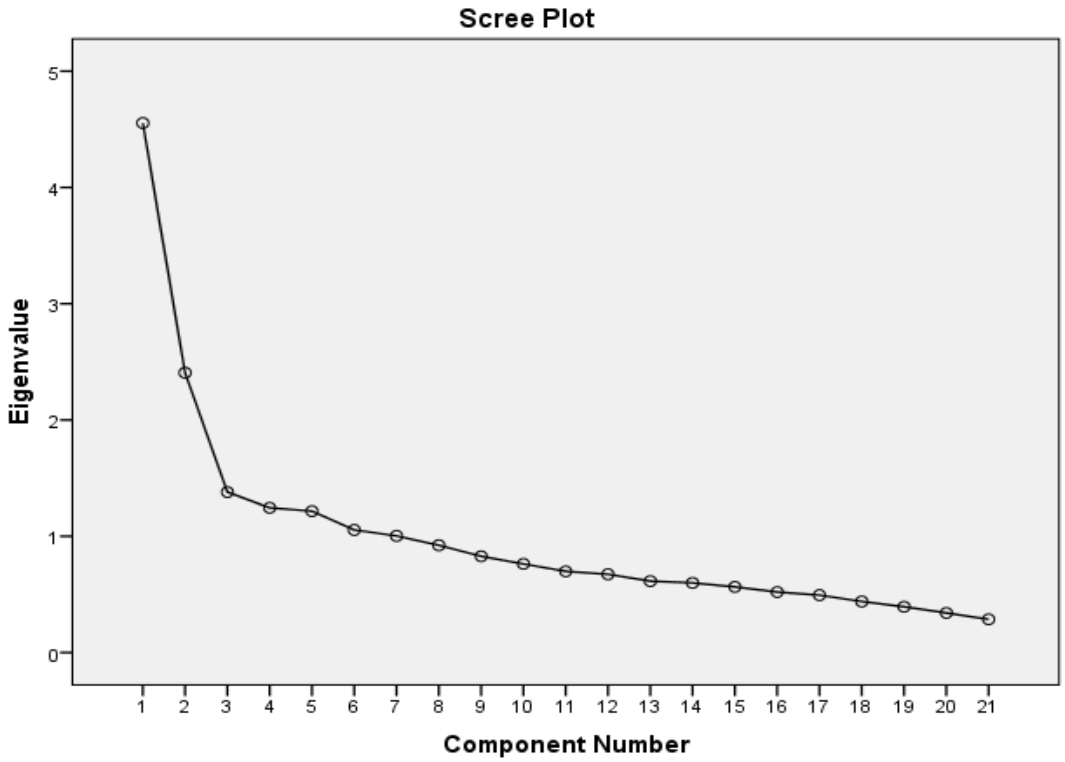

Şekil 4.1. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin açımlayıcı faktör analizi özdeğer grafiği (scree plot)

Açımlayıcı faktör analizinde dört faktörlü yapısı belirlendiğinden varimax yöntemi seçilerek faktörler arasındaki ilişkinin yapısının aynı kalması sağlanmıştır. Bu analizde madde faktör değeri .30 ve üstü olan maddeler ölçekte kalmasına önem verilir (Büyüköztürk, 2011; Tavşancıl, 2002). Buna göre faktör değeri.30 altında kalan ve bir başka faktörde yüklenen maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan analizde belirlenen faktör sayısı dikkate alarak maddelerin içerikleri incelendiğinde ölçeğin kavramsal olarak dört faktörlü bir yapıya sahip olmasının uygun olabileceği düşünülmüştür.

Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %45.64olan 4 faktör altında toplanmıştır. Bu işlemlerden sonra ölçek 21 maddelik son halini almıştır. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin Seçim yapamama alt boyutunun özdeğeri 4.55, açıkladığı varyans 18.54, Hatasız seçim alt boyutunun

özdeğeri 2.41, açıkladığı varyans 9.94, Saygınlık alt boyutunun özdeğeri 1.38 açıkladığı varyans 9,71, Kendine güven alt boyutunun özdeğeri 1.25 açıkladığı varyans 7.45 ve bu dört faktörün birlikte açıkladığı toplam varyans ise 45.64' tür. Tablo 4.1' de açımlayıcı faktör analizine göre alt faktörler ve maddelerin faktör yükleri verilmektedir.

Tablo 4.1
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin açımlayıcı faktör analizine göre alt faktörler ve maddelerin faktör yükleri

Maddeler	**F1 Seçim yapamama**	**F2 Hatasız Seçim**	**F3 Saygınlık**	**F4 Kendine Güven**
9	.69			
23	.60			
22	.55			
8	.45			
19	.52			
11	.54			
15	.39			
24	.33			
30	.66			
13		.67		
4		.63		
21		.60		
16		.59		
18		.53		
6			.72	
14			.69	
26			.61	
7			.37	
3				.71
28				.66
17				.38

Faktör yük değeri maddelerin faktörlerle olan ilişkisini gösteren katsayıdır. Faktör yük değerinin kabul edilebilir değeri .30 ve üzeri olmasıdır (Büyüköztürk, 2011). Faktör yükleri incelendiğinde düşük faktör yükü bulunmadığı saptanmıştır. Birinci faktör seçim yapamama, ikinci faktör hatasız seçim, üçüncü faktör saygınlık ve dördüncü faktör kendine güven olarak isimlendirilmiştir.

4.1.1.2. Doğrulayıcı faktör analizi

Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre elde edilen 21 maddeli 4 faktörlü ölçeğin, yapı geçerliğini incelemek amacıyla gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi uygulaması için random olarak ikiye bölünmüş olan verilerin diğer kısmı olan 208 kişinin verileri kullanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), gözlenen değişkenler ile gizli değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçebilen yapısal eşitlik modelinin (YEM) bir türüdür (Brown, 2006). Çalışmada literatürde bulunan araştırmalarda en sık kullanılan uyum iyiliği indeksleri kullanılmıştır. Dört faktörlü model için hesaplan Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' ne ait uyum indeksleri Tablo 4.2' de verilmiştir.

Tablo 4.2
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' ne ait uyum indeksleri

χ2/sd	**GFI**	**AGFI**	**CFI**	**RMSEA**	**RMR**
1.38	.90	.90	.93	.04	.08

DFA sonuçlarına göre χ^2/sd 1.38 olarak elde edilmiştir. Uyumu değerlendirmede kullanılan diğer uyum indeksleri incelendiğinde CFI .90; AFGI .90; CFI .93; RMSEA .04; ve RMR .08 olarak bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen bu indekslerden χ^2/sd' nin 5'ten küçük olması beklenirken RMSEA ve RMR' nin 0'a yakın değerler vermesi beklenir ve .05' e eşit ya da daha küçük değerler çok iyi bir uyumu gösterirken .05 ile .08 arası kabul edilebilir uyumu gösterir. GFI ve AGFI değerlerinin .95 ve üzeri olmasının çok iyi uyumu, .90 ile .95 arası olmasının kabul edilir bir uyumu gösterir. CFI değerinin .90 ile .95 arasında olması ise kabul edilebilir bir uyumu göstermektedir (Hooper vd. 2008, ss. 53-60; Schumacker ve Lomax, 2010, ss. 1-10; Şimşek, 2007; Sümer, 2000). DFA sonuçlarına göre bulunan değerler yukarıdaki kriterlere göre değerlendirildiğinde daha önce belirlenen faktör yapısı ile kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğu ortaya koymaktadır.

Yapılan DFA sonucu 21 maddelik ölçeğin uyum indeksleri yanında madde faktör yükleri (λ) ile madde güvenilirlikleri (R^2) de incelenmiştir. Lise Seçimine İlişkin

Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin diyagramı Şekil 4.2' de verilmiştir.

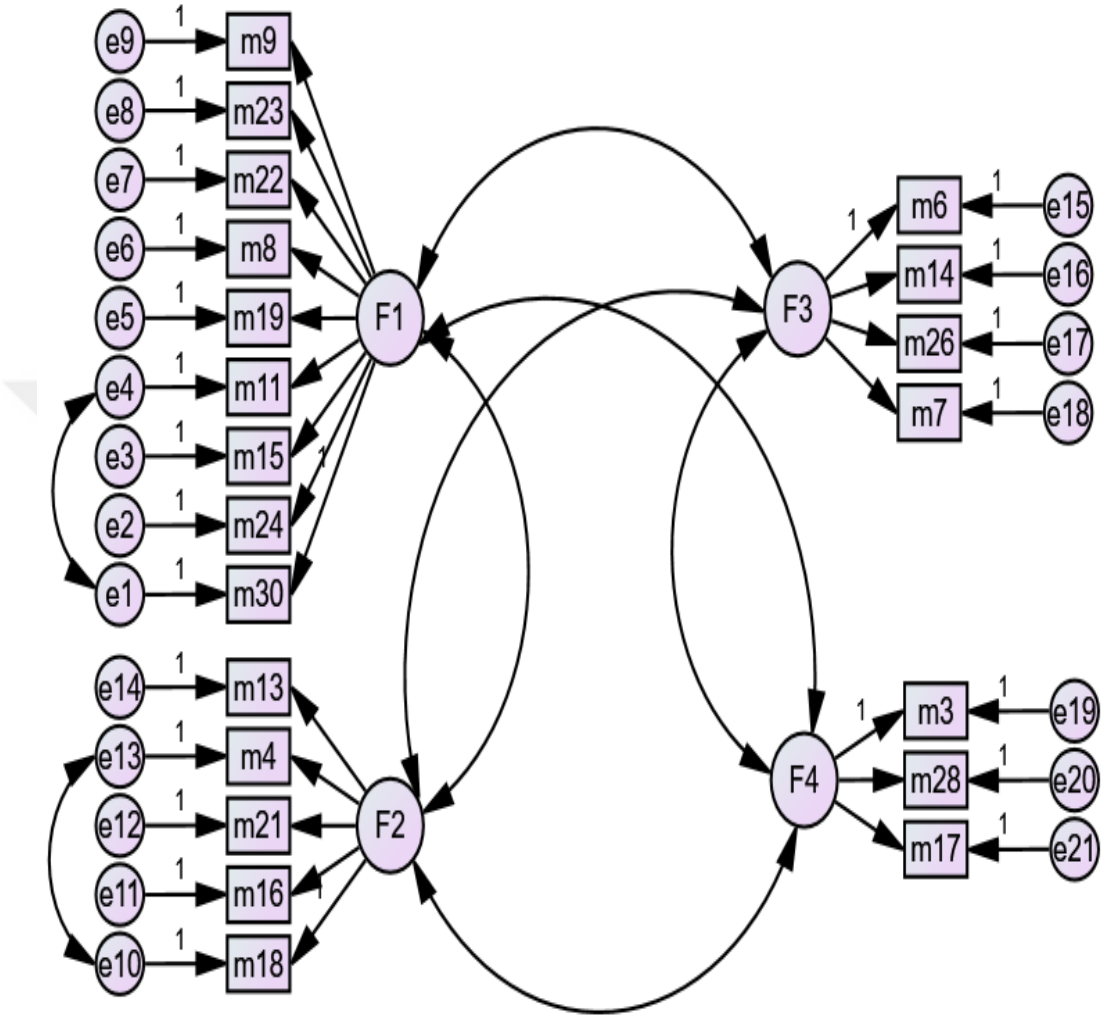

Şekil 4.2. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin diyagram

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen madde faktör yükleri ve güvenilirlikleri Tablo 4.3' te verilmiştir.

Tablo 4.3
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen madde faktör yükleri ve güvenilirlikleri

Ölçek Maddeleri	**λ**	**Faktörler**	**R^2**
9	.39	F1 Seçim Yapamama	.52
23	.55		.54
22	.74		.49
8	.64		.51
19	.50		.47
11	.53		.48
15	.68		.53
24	.75		.62
30	.62		.49
13	.65		.47
4	.38	F2 Hatasız Seçim	.54
21	.57		.58
16	.57		.60
18	.58		.56
6	.55	F3 Saygınlık	47
14	.52		.48
26	.60		.49
7	.59		.40
3	.59	F4 Kendine Güven	.55
28	.54		.60
17	.58		.46

Standardize edilmiş katsayılar incelendiğinde faktör yüklerinin ve R^2 değerlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar önceden belirlenen faktör yapısına ilişkin yapı geçerliliğini doğrulamaktadır.

4.1.1.3. Madde Toplam Korelasyonu

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nde yer alan her bir maddenin madde toplam korelasyon ve kendi alt boyutları ile korelasyon değerleri tablo 4.4' te verilmiştir.

Tablo 4.4
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin madde toplam ve alt boyutları ile korelasyonu

Maddeler	Ölçek Madde Toplam Korelasyonu	Seçim Yapamama	Hatasız Seçim	Saygınlık	Kendine Güven
9	.56	.66			
23	.57	.69			
22	.44	.60			
8	.50	.55			
19	.39	.45			
11	.43	.52			
15	.53	.54			
24	.40	.39			
30	.49	.33			
13	.37		.40		
4	.49		.40		
21	.38		.39		
16	.37		.43		
18	.39		.30		
6	.46			.38	
14	.39			.48	
26	.46			.38	
7	.47			.31	
3	.37				.43
28	.50				.41
17	.46				.37

Maddeler toplamı ile korelasyon katsayısının .30 ve üzeri olması ayırt ediciliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2011; Tavşancıl, 2002). Tablo 4.4. incelendiğinde madde toplam korelasyon değerlerinin .30 ve üzerinde olduğu saptanmıştır. Bu açıdan iç tutarlılığı düşüren bir madde olmadığı ve maddelerin ölçeğin ölçmeyi istediği özelliği ölçebildikleri söylenebilir.

Tablo 4.4' te görüldüğü üzere ölçekteki 21 maddenin ölçeğin toplamı ile olan korelasyonu .37 ile .57 arasında değişmektedir. Ölçeğin Seçim Yapamama alt boyutundaki 9 maddenin kendi alt boyutu ile olan korelasyon değerlerinin .33 ile .69 arasında değiştiği, Hatasız Seçim alt boyutundaki 5 maddenin kendi alt boyutu ile olan korelasyon değerlerinin .30 ile .40 arasında değiştiği, Saygınlık alt boyutundaki 4 maddenin kendi alt boyutu ile olan korelasyon değerlerinin .31 ile .48 arasında değiştiği ve Kendine Güven alt boyutundaki 3 maddenin kendi alt boyutu ile olan korelasyon değerlerinin .37 ile .43 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçekteki tüm maddeler ölçeğin geneli ve kendi alt boyutları ile anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt boyutlarının birbirleri arasında hesaplanan korelasyon değerleri Tablo 4.5' te sunulmuştur.

Tablo 4.5
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt boyutları arası korelasyon değerleri

	Seçim Yapamama	**Hatasız Seçim**	**Saygınlık**	**Kendine Güven**	**Ölçek Genel**
Seçim Yapamama	1,00				.84**
Hatasız Seçim	.18**	1,00			.58**
Saygınlık	.37**	.38**	1,00		.70**
Kendine Güven	.02	.20**	.11	1,00	.28**

*<.05; **<.01

Tablo 4.5' te görüldüğü gibi kendine güven ve seçim yapamama, kendine güven ve saygınlık alt boyutları arasındaki korelasyonlar dışında Lise Seçimine İlişkin

Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt boyutları ve alt boyutlarının ölçek geneli ile olan ilişkileri olumlu yönde ve .01 düzeyinde anlamlıdır. Hatasız seçim ile seçim yapamama arasında .18, saygınlık ile seçim yapamama arasında .37, saygınlık ile hatasız seçim arasında .38, kendine güven ile hatasız seçim arasında .20, seçim yapamama ile ölçek geneli arasında .84, hatasız seçim ile ölçek geneli arasında .58, saygınlık ile ölçek geneli arasında .70, kendine güven ile ölçek geneli arasında .28 ilişki bulunmuştur.

4.1.1.4. Ayırt edici geçerliliği

Ölçeğin ayırt edici geçerliliğini belirlemek için kişilerin ölçekten aldığı puanlar büyükten küçüğe sıralanır ve en yüksek alan %27' lik ve en düşük puanları alan %27' lik grup oluşturulmuştur. İki grup arasında fark olması ayırt ediciliğin göstergesidir. Ölçeğin alt ve üst puan gruplarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve t değeri sonuçları Tablo 4.6' da verilmektedir.

Tablo 4.6
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt ve üst puan gruplarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve t değeri

	Puan Grubu	**n**	**x̄**	**Ss**	**t değeri**	**p**
Genel Toplam	Üst %27	56	4,05	.33	-24,98	.00
	Alt %27	56	2,70	.22		
Seçim yapamama	Üst %27	56	3,71	.61	-17,10	.00
	Alt %27	56	1,92	.49		
Hatasız Seçim	Üst %27	56	4,41	.50	-7,55	.00
	Alt %27	56	3,49	.75		
Saygınlık	Üst %27	56	4,09	.60	-12,15	.00
	Alt %27	56	2,46	.81		
Kendine Güven	Üst %27	56	4,42	.56	-3,02	.00
	Alt %27	56	4,07	.64		

Öğrencilerin alt %27 ile üst %27 gruplarına göre seçim yapamama puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($t_{(110)}$=-17.10; p=.00<.05). Üst %27 grubunun seçim

yapamama puanları ($\bar{x}$=3,71), alt %27 grubunun seçim yapamama puanlarından ($\bar{x}$=1,919) yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin alt %27 ile üst %27 gruplarına göre hatasız seçim puanları anlamlı farklılık göstermektedir($t_{(110)}$=-7.55; p=.00<.05). Üst %27 grubunun hatasız seçim puanları ($\bar{x}$=4,40), alt %27 grubunun hatasız seçim puanlarından ($\bar{x}$=3,49) yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin alt %27 ile üst %27 gruplarına göre saygınlık puanları anlamlı farklılık göstermektedir($t_{(110)}$=-12.15; p=.00<.05). Üst %27 grubunun saygınlık puanları ($\bar{x}$=4,09), alt %27 grubunun saygınlık puanlarından ($\bar{x}$=2,46) yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin alt %27 ile üst %27 gruplarına göre kendine güven puanları anlamlı farklılık göstermektedir($t_{(110)}$=-3.02; p=.00<.05). Üst %27 grubunun kendine güven puanları ($\bar{x}$=4,42), alt %27 grubunun kendine güven puanlarından ($\bar{x}$=4,07) yüksek bulunmuştur. Öğrencilerin alt %27 ile üst %27 gruplarına göre ölçek genel puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($t_{(110)}$=-24.98; p=.00<.05). Üst %27 grubunun ölçek genel puanları ($\bar{x}$=4,05), alt %27 grubunun ölçek genel puanlarından ($\bar{x}$=2,70) yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlara göre Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin farklılıkları ayırt edecek hassas ölçüm yaptığı saptanmıştır.

4.1.1.5. Eşdeğer form geçerliği

Literatürde benzer konuda iki eşdeğer form arasında ilişkinin olması tutarlılık belirtisini göstermektedir. Literatür incelendiğinde Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' ne en yakın ölçeğin "EMİÖ" olduğu belirlenmiştir. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin eşdeğer form geçerliği belirlemek üzere 8. sınıf 104 öğrenciye EMİÖ ve geliştirilen ölçek aynı anda uygulanmış ve aralarındaki korelasyon katsayısı incelenmiştir. Analiz sonuçlarında korelosyon değeri .38 olarak bulunmuştur. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ile EMİÖ arasındaki korelasyon analizi Tablo 4.7' de verilmiştir.

Tablo 4.7
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ile EMİÖ arasındaki korelasyon analizi

		Seçim Yapamama	Hatasız Seçim	Saygınlık	Kendine Güven	Ölçek Genel
EMİÖ Genel	r	.26**	.35**	.43**	-.12	.38**

*<.05; **<.01

Analiz sonuçlarına göre EMİÖ geneli ile Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin Seçim Yapamama alt boyutu arasında .26, Hatasız Seçim alt boyutu arasında .35, Saygınlık alt boyutu arasında .43 korelasyon bulunurken, Kendine güven alt boyutu arasında korelasyon bulunmamıştır. Buna göre iki ölçeğin arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu ve benzer ölçümler yaptığı saptanmıştır.

4.2. Ölçeğin Güvenirliğine ilişkin Bulgular

Ölçekteki 21 maddenin güvenirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan "Cronbach Alpha" hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısının değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme kriteri olarak ".00 ≤ α < .40 ise ölçek güvenilir değildir", ".40 ≤ α < .60 ise ölçek düşük güvenilirliktedir", ".60 ≤ α < .80 ise ölçek oldukça güvenilirdir", ".80 ≤ α < 1,00 ise ölçek yüksek derecede güvenilir" bir ölçek olarak belirlenmektedir (Özdamar, 2004). Ölçeğin genel güvenirliği Cronbach Alpha .80 olarak yüksek bulunmuştur. Alt boyutlarının güvenirliği; seçim yapamama Cronbach Alpha .82, hatasız seçim Cronbach Alpha .63, saygınlık Cronbach Alpha .60, kendine güven Cronbach Alpha .64 olarak bulunmuştur. Güvenirliğine ilişkin bulunan Cronbach Alpha ve açıklanan varyans değerine göre Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarını, Cronbach Alpha değeri 4.8' de verilmektedir.

Tablo 4.8
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt boyutlarının Cronbach Alpha değerleri

Alt boyutlar	**Cronbach Alpha**
Seçim yapamama	.82
Hatasız seçim	.63
Saygınlık	.60
Kendine güven	.64
Toplam	.80

Ölçeğin belirli zaman aralığında aynı katılımcılara uygulanması ile elde edilen puanlar arasında korelasyon ile test-tekrar test güvenirliği belirlenmektedir. Bu sebeple geliştirilmiş olan ölçek, 2 hafta arayla 8. sınıfa devam eden 99 öğrenciye uygulanmıştır. Test-tekrar test korelasyonuna ilişkin sonuçlar Tablo 4.9' da verilmiştir.

Tablo 4.9
Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin test-tekrar test korelasyonu

	Seçim Yapamama	**Hatasız Seçim**	**Saygınlık**	**Kendine Güven**	**Genel Toplam**
Test-tekrar Test Güvenirliği	.89	.90	.93	.94	.91

Yapılan analiz sonucunda test-tekrar test puanlarının arasında anlamlı fark bulunmadığı ($p<.05$) ve iki ölçüm arasında yüksek korelasyon olduğu saptanmıştır ($p<.05$). Bu bulgulara göre ölçeğin zamana bağlı benzer ölçüm yaptığı söylenebilir.

Araştırma kapsamında geliştirilen Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geçerlik ve güvenirliğini belirlemek için açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, ayırt edicilik, eşdeğer form geçerliği, test-tekrar test korelasyonu ve madde toplam korelasyonu analizleri yapılmıştır. Yapılan tüm analiz sonuçları incelendiğinde Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geliştirilmesi ve ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğinin incelenmesidir. Yapılan analizler sonucunda Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin dört alt boyutlu olduğu bulunmuştur. Bu boyutlar seçim yapamama, hatasız seçim, saygınlık ve kendine güven olarak isimlendirilmiştir. Seçim yapamama alt boyutu, öğrencinin lise seçimini kendisinin yapamayacağına dair inançları içerir. Örneğin "çocuklar için hangi lisenin uygun olacağını anne babaları bilir" inancına sahip olan bir öğrenci kendi istek, ilgi, yetenek ve hedeflediği meslek doğrultusunda lise seçimi yapmayarak anne babasının kendisi için uygun gördüğü liseye gidebilir ve istemediği bir mesleğe doğru yönlenebilir. Hatasız seçim alt boyutu ise lise seçiminin bir kere yapılan, değiştirilmemesi gereken bir karar olduğu ve yapılacak olan yanlışla geleceğinin mahvolacağına dair inançları kapsar. Örneğin "lise seçiminde bir hata yaparsam bunun telafisi olmaz" inancına sahip olan bir öğrenci yaptığı tercihi mutlak bir tercih olarak değerlendirip başka alternatiflere kendini kapatabilir ve istemediği bir alanda eğitimine devam edebilir. Saygınlık alt boyutu, saygı gören bir okula gidilmediği takdirde başarısız ve değersiz olunacağı yönündeki inançları ifade eder. Örneğin "yaşadığım yerde en çok saygı gören liseye gitmeliyim" inancına sahip olan bir öğrenci kendi mesleki hedef, ilgi ve yeteneklerinden ziyade toplumun saygınlığını kazanmak adına bir lise tercihinde bulunabilir. Kendine güven alt boyutu ise kişinin lise seçimi kararını kendisinin alması gerektiğine ve iyi bir liseye gidemediği takdirde hayatını yönlendirip meslek edinebileceğine dair inançlarını barındırır. Örneğin "eğer iyi bir liseye gidemezsem eskisinden daha çok çalışıp hayatımı yönlendirebilirim" inancına sahip bir öğrenci, istediği liseye gidememe durumunda da mesleki hedefleri doğrultusunda çalışmaya devam ederek hedeflerini gerçekleştirebilir.

Yurtdışında ve ülkemizde lise örnekleminde geliştirilmiş olan meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ölçen ölçekler incelenmiş ve geliştirilen ölçeklerin alt boyutları ile Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt boyutları kıyaslanmıştır. Bu ölçeklerden biri olan Kariyer Mitleri Ölçeği' nin lise örnekleminde ölçeğin alt boyutlarının test mitleri, öz saygı ve kusursuzluk yanılgısı olarak bulunduğu görülmüştür (Schultheiss ve Stead, 2004). Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nde testle ilgili bir alt boyut görülmezken öz saygı olarak adlandırılan alt boyutun ortaokul örneklemindeki kendine güven alt boyutu ile benzeştiği, kusursuzluk yanılgısı alt boyutunun mükemmeliyetçiliği yansıtması dolayısı ile hatasız seçim alt boyutu ile benzeştiği söylenebilir. Kariyer Düşünceleri Envanteri' nin alt ölçekleri karar vermede kafa karışıklığı, sorumluluk kaygısı ve dış çatışma olarak bulunmuştur (Sampsons vd., 1998).Karar vermede kafa karışıklığı ve dış çatışma ölçeklerindeki maddelerin kişinin yakın çevresindeki kişilerin istekleri ile kendi istekleri arasında denge kurmakta zorlanması olarak düşünüldüğünde Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin seçim yapamama alt boyutunda da benzer şekilde yakın çevresindeki kişilerin kendisi adına seçim yapması ve kişinin seçim yapmakta zorlandığı ya da seçim yapmaktan kaçındığına ilişkin maddeler olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizde geliştirilen Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin alt boyutları mükemmeliyetçilik, dışsal kontrol, yanlış çıkarımlar, genellemeler ve öz saygı olarak bulunmuştur (Yılmaz Erdem ve Bilge, 2008). Mükemmeliyetçilik alt boyutu hatasız seçim alt boyutuyla örtüşmektedir. Dışsal kontrol alt boyutunun seçim yapamama alt boyutu ile öz saygı alt boyutunun ise kendine güven alt boyutu ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Genel olarak saygınlık alt boyutunun lise örneklemi olan ölçeklerde olmadığı ancak ortaokul örneklemli olarak geliştirilen Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nde olduğu görülmektedir. Bu anlamda öğrencilerin lise seçimi yaparken saygınlığı ön plana aldıkları ancak meslek seçimi yaparken bu faktörün öncelikli olmadığı söylenebilir. Nitekim Gribbons ve Lohnes (1965) beş yıl süreli olarak mesleki değerleri inceledikleri araştırmada saygınlığın son sıralarda yer aldığını saptamışlardır (Akt. Kuzgun, 2009, s.68). Kuzgun (1976) da lise öğrencilerinin meslek değerlerini ele aldığı araştırmada öğrencilerin toplumsal saygınlığa son sırada yer verdiklerini

gözlemlemiştir (Akt. Kuzgun, 2009, s.72). Gelişli vd. (2018) sekizinci sınıf öğrencilerinin meslek seçimine etki eden değerleri inceledikleri araştırmada birinci sıradaki değerin mesleğin toplumdaki saygınlığı olduğunu saptamışlardır. Bu araştırma sonuçları da mesleki değerler söz konusu olduğunda ortaokul öğrencilerinin saygınlığı ön plana aldığı ancak lise öğrencilerinin saygınlığı ön plana almadıkları görüşünü desteklemektedir.

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ile Ergenler için Mantıkdışı İnançlar Ölçeği arasındaki korelasyon incelendiğinde aralarında olumlu yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ölçeğin Kendine güven alt boyutu ile Ergenler için Mantıkdışı İnançlar Ölçeği geneli arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği hem akılcı hem de akılcı olmayan inançları içeren ifadelerden oluşmaktayken Ergenler için Mantıkdışı İnançlar Ölçeği' ndeki tüm maddeler akılcı olmayan ifadelerden oluşmaktadır. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin kendine güven alt boyutundaki maddelerin tümü akılcı inançlardan oluşan ifadelerdir. Dolayısı ile kendine güven alt boyutu ile Ergenler için Mantıkdışı İnançlar Ölçeği geneli arasında ilişkinin bulunmaması ölçeklerin benzer yönde ölçümler yaptıklarını desteklemektedir.

Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin madde toplam ve alt boyutları ile korelasyonu sonuçları göz önünde bulundurulduğunda korelasyon değerlerinin .30 ve üzeri olduğu görülmektedir. Bu da iç tutarlılığı düşüren bir madde olmadığını ve maddelerin ölçeğin ölçmeyi istediği özelliği ölçebildikleri göstermektedir. Bu aynı zamanda ölçek maddelerinin benzer yapıyı ölçtüğünün de bir göstergesidir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde öncelikle araştırma sonuçları sunulmuştur. Ardından bu sonuçlara dayalı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuç

Araştırmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerine yönelik Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Araştırma için kullanılan verilerin analizinde SPSS 22.0 ve AMOS 21 programı kullanılmıştır. Kurama dayalı olarak geliştirilen Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan Düşünceler Ölçeği' nin kapsam geçerliği için Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalında görevli dört uzmandan görüş alınmıştır. Eşdeğer ölçek geçerliği için ise Ergenler için Mantık Dışı İnançlar Ölçeği ile korelasyonu incelenmiştir. Anlamlı kavramsal yapılara ulaşabilmek ve yapı geçerliliğinin ortaya koymak için açımlayıcı faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Faktör analizi birbiriyle ilişkili birçok değişken üzerinden değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arasındaki ilişkiden yararlanarak yeni ortak yapılar ortaya çıkarmaktır (Özdamar, 2002; s. 234). Ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA sonucunda ölçeğin uyum katsayılarının iyi olduğu görülmüştür. Bir diğer geçerlik test etme yöntemi olarak ölçeğin ayırt ediciliği incelenmiş ve bu amaçla ölçeğe alt-üst grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi uygulanmış ve ölçekten alınan puanlar iç ölçüt kabul edilerek ölçeğin geçerliği yordanmıştır (Tezbaşaran, 1997, ss.31-50). Ölçeğin güvenirlik çalışması için ise test-tekrar test ve iç tutarlılık yöntemi kullanılmıştır. Tüm bu analizler sonucunda ölçeğin 17 olumlu, 4 olumsuz madde (1, 12, 15, 20) olmak üzere 21 madde ve dört alt boyuttan oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu görülmüştür.

6.2. Öneriler

6.2.1. Uygulayıcıya Yönelik Öneriler

1. Ortaokul öğrencilerinin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan düşünceleri bu ölçek kullanılarak belirlenip, ölçekten yüksek puan alan öğrencilerle ve aileleriyle lise seçimlerini akılcı bir şekilde yapabilmeleri için psiko-eğitim çalışmaları yapılabilir.

6.2.2. Araştırmacıya Yönelik Öneriler

1. Anne baba ve öğretmenlerin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlarını ölçen ölçme araçları geliştirilebilir.
2. Ortaokul öğrencilerinin lise seçimine ilişkin akılcı olmayan inançları ile mesleki olgunluk ve mesleki kararsızlık arasındaki ilişki incelenebilir.
3. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği' nin geçerliği akılcı olmayan inançları ölçen başka ölçeklerle karşılaştırılarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Aktaş, A. (2018). *Kariyer hedeflerinde aile etkisi ve akılcı olmayan inançların rolü.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Amundson, N. (1997). Myths, metaphors and moxie: The 3Ms of career counselling. *Journal of Employment Counseling*, 34(2), 76-84. doi: 10.1002/j.2161-1920.1997.tb00461.x

Aşık, T. (2008). *İlköğretimde yöneltme öneri formu uygulamasının öğrencilerin okul ve alan seçimlerine etkilerinin belirlenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş, P. (2016). *İmam Hatip Lisesi'nde okuyan öğrencilerin İmam Hatip Lisesi' ni tercih nedenleri ve beklentileri (Gaziantep örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayık, Y. Z., Özdemir, A. ve Yavuz, U. (2007). Lise türü ve lise mezuniyet başarısının, kazanılan fakülte ile ilişkisinin veri madenciliği tekniği ile analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 441-454.

Bacanlı, F. (2005). *Lise öğrencileri için mesleki rehberlik programı uygulamaları ve uygulama kılavuzu*: *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçme araçları ve programları dizisi 4*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bacanlı, F. (2012). Kariyer karar verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 86-95.

Balcı, E. ve Sel, B. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan çocuk edebiyatı ürünlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 723-740.

Bernard ve Dryden (2019). *Advences in REBT: Theory, practice, measurement, prevention and promotion.*Springer Nation. 30 Temmuz 2019, https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-319-93118-0

Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York, USA: The Guilford Press.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (13. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Card, D.& Payne, A. A. (2017). High school choices and the gender gap in STEM.doi:10.3386/w23769

Cengiz, G. (2006). *Öğrencilerin ortaöğretim kurumu tercihinde etkili olan bazı faktörlerin etki durumu (Adapazarı örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cengiz, G., Titrek, O. ve Akgün, Ö. E. (2007). Öğrencilerin ortaöğretim kurumu tercihinde okullarla ilgili faktörlerin etkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-21.

Chisesi, L. J. (2012). *In partial fulfillment of the requirements.* Unpublished doctoral dissertation, Colorado State University Department of Economics.

Corbishley, M. A., & Yost, E. B. (1989). Assessment and treatment of dysfunctional cognitions in career counseling. *Career Planning and Adult Development Journal*, 5, 20–26. doi.org/10.1007/bf01354266

Corey, G. (2015). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi kuram ve uygulamaları* (8. Baskı). T. Ergene. (Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009)

Çivitci, A. (2006), Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği' nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (25), 69-81.

Demir, N. (2003). *Kayseri'de öğrencilerin ilköğretimden ortaöğretime geçişinde sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, Ü. (2017). Perception of vocational and technical high school: a research on the secondary school 8th grade students. *Journal of Theory and Practice in Education*, 13(2), 316-342.

Deniz, S. (2001). Bireyin meslek seçimini etkileyen kaynaklar: yeni teknolojilerden internet. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6,1-9.

Dryden, W. & Neenan, M. (2004). *Rational Emotive Behavioral Counselling in action* (3th edition). 15 Mayıs 2019, doi: 10.4135/9781446211717

Dryden, W. & Neenan, M. (2006). *Rational Emotive Behavior Therapy: 100 key points & techniques*. Routledge Taylor & Francis Group. 15 Mayıs 2019, https://www.taylorfrancis.com/books/9780203012109

Dryden, W. (2011). *Understanding psychological health: The REBT perspective*. Routledge Taylor & Francis Group. 15 Mayıs 2019,https://www.routledge.com/Understanding-Psychological-Health-The-REBT-Perspective-1st-Edition/Dryden/p/book/9780203839096

Dryden, W. (2013). *The ABCs of REBT revisited: Perspectives on conceptualization*. Springer Science+Business Media. 27 Temmuz 2019,https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-1-4614-5734-3. i:10.1007/978-1-4614-5734-3

Ellis, A. (1996). The humanism of Rational Emotive Behavior Therapy and other cognitive behavior therapies. *The Journal of Humanistic Education and Development,* 35(2), 69–88. doi:10.1002/j.2164-4683.1996.tb00356.x

Ellis, A. ve Dryden, W. (1997). *The practice of rational emotive behavior therapy* (Second Edition). Springer Publishing Company. 19 Mayıs 2019, https://books.google.com.tr/books/about/The_Practice_of_Rational_Emotive_Behavio.html?id=UPYCBVopnZwC&redir_esc=y

Ellis, A., & MacLaren, C. (1998). *The practical therapist series. Rational emotive behavior therapy: A therapist's guide.* Atascadero, CA, US: Impact Publishers.

Ellis, A. (2001). *Overcoming destructive beliefs, feelings and behaviours*. 19 Mayıs 2019,https://books.google.com.tr/books/about/Overcoming_Destructive_Beliefs_Feelings.html?id=wnZHAAAAMAAJ&redir_esc=y

Ellis, A. (2002). *Overcoming resistance: A Rational Emotive Behavior Therapy integrated approach* (Second Edition). 27 Temmuz 2019, https://www.springerpub.com/overcoming-resistance-9780826122148.html

Ellis, A. (2003). Similarities and differences between Rational Emotive Behavior Therapy And Cognitive Therapy. *Journal of Cognitive Psychotherapy: An International Quarterly*, 17, 225-240. doi: 10.1891/jcop.17.3.225.52535

Eraslan-Çapan, B. ve Korkut-Owen, F. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan düşünceleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 360-386. doi: 10.21764/maeuefd.359575

Feldman, R. S. (2009). *Understanding psychology* (9th edition). New York: McGraw-Hill.

Gelişli, Y., Kazykhankyzy, L. ve Shauyenova, M. (2018). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin meslek seçimine etki eden değerler (Mardin ili örneği). *İlköğretim Online*,17(4), 2216-2228. doi: 10.17051/ilkonline.2019.507006

Ginzberg, E. (1972). Toward a theory of occupational choice: *A restatement. Vocational guidance quarterly*, 20(3), 2–9. doi:10.1002/j.2164-585x.1972.tb02037.x

Gottfredson, L. S. (1981). Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology,* 28(6), 545–579. doi:10.1037/0022-0167.28.6.545

Hackney, H. ve Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı.* (T. Ergene ve S. Aydemir Sevim, Çev.). Ankara: Mentis Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005)

Hamamcı, Z. ve Hamurlu, M. K. (2005). Anne babaların meslek gelişimine yardımcı olmaya yönelik tutumları ve bilgi düzeylerinin çocuklarının mesleki kararsızlıkları ile ilişkisi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 55-69.

Hamamcı, Z. ve Çoban, A. E. (2007). Mesleki olgunluk ve mesleki kararsızlığın akılcı olmayan inançlarla ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 31-42.

Hamamcı, Z., Bacanlı, F., Doğan, H. (2013). İlköğretim ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 284-299.

Hepkul, A. (2014). Meslek lisesi tercihi sürecinin keşifsel olarak incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(2), 41-52.

Howe, K., Eisenhart, M., ve Betebenner, D. (2001). School choice crucible: A case study of boulder valley. *Phi. Delta Kappan*, 83(2), 137-146. doi: 10.1177/003172170108300209

Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods,* 6(1), 53-60.

Hsu, Y. ve Yuan-fang, C. (2013). An analysis of factors affecting parents' choice of a junior high school. *International Journal of Business, Humanities and Technology,* 3(2), 39-49.

Işık, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin ideallerindeki işe yönelmelerine engel olduğunu düşündükleri işlevsel olmayan kariyer inançları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 172, 363-372.

İŞKUR (2017). Meslek seçiminde ipuçları. 07 Mayıs 2017, http://www.iskur.gov.tr/İŞKURKariyer/Makaleler/TabId/765/ArtMID/1710/ArticleID/746/Meslek-Seçiminde-İpuçları.aspx

Jeynes, W. (2000). Assessing school choice: A balanced perspective. *Cambridge Journal of Education*, 30, 223-240.doi: 10.1080/030576400500752O6

Kam, M. ve Atakök, G. (2016). Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarının tercih nedenleri. *1. Uluslararası Mühendislik Teknolojisi ve Uygulamalı Bilimler Konferansında sunulan bildiri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 10 Haziran 2017,https://www.researchgate.net/publication/307079240

Kepir-Savoly, D. D. ve Korkut-Owen, F. (2015). Üniversite adaylarında meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 820- 836. doi:10.14687/ijhs.v12i2.3357

Kesici, Ş. (2007). Ortaöğretim öğrencilerinin anne baba tutumlarının ve rehberlik ihtiyaçlarının mesleki karar verme zorluklarının yordanması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 329-339.

Kleiman, T., Gati, I., Peterson, G. W., Sampson, J. P., Reardon, R. C. V & Lenz, J. G., (2004). Dysfunctional thinking and difficulties in career decision making. Journal of Career Assessment, 12, 312-331. doi: 10.1177/1069072704266673

Korkmaz, M. (2013). İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin bu okulu tercih süreçleri. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*16(1),7-40.

Korkut-Owen, F. ve Eraslan-Çapan, B. (2017). Fen, teknoloji, matematik ve mühendislik alanlarını seçmeyi planlama: Meslek seçimine ilişkin inançlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-19. doi: 10.16986/huje.2017032884

Köroğlu, E. (2015). *Akılcı Duygulanım Davranışçı Terapi*. Ankara: Hyb Yayın Dağıtım.

Krumboltz, J. D. (1994). The Career Beliefs Inventory. *Journal of Counseling & Development, 72(4), 424–428.* doi:10.1002/j.1556-6676.1994.tb00962.x

Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuram ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2006). *İlköğretimde rehberlik* (6. Baskı). Y. Kuzgun (Ed.), *İlköğretimde meslek gelişimi* içinde (s.125-147). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2008). *Meslek danışmanlığı: kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2009). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2013). *Rehberlik ve psikolojik danışma* (12. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y. (2014). *İlköğretimde mesleki gelişim* (7. Baskı). Y. Kuzgun (Ed.), *İlköğretimde rehberlik* içinde (ss.125-153). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Lewis, R. A. & Gilhousen, M. R. (1981). Myths of career development: A cognitive approach to vocational counselling. *The Personnel and Guidance Journal.* 59(5), 296-299. doi: 10.1002/j.2164-4918.1981.tb00553.x

Lustig, D. ve Strauser, D. (2003). An emprical typology of career thoughts of individuals with disabilities. *Rehabilitation Counselling Bulletin.* 46(2), 98-107. doi: 10.1177/00343552030460020401

Marteleto, L. J. & de Souza, L: R. (2012). The changing impact of family size on adolescents' schooling: Assessing the exogenous variation in fertility using twins in Brazil. *Demograpy,* 49(4), 1453-1477. doi: 10.1007/s13524-012-0118-8

Mızrak, Ş. ve Şenel, E. (2011). Meslek liselerinde tekstil konfeksiyon programının seçimini etkileyen faktörler ve programa talep oranı (Konya, Karaman ve

Aksaray illeri örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 183-201.

MEB, (2018a). *Ortaöğretime geçiş tercih ve yerleştirme kılavuzu.* 25 Nisan 2019.https://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_06/29113510_2018_YILI_TERCYH_VE_YERLEYTYRME_KILAVUZU.pdf

MEB, (2018b). *2018 liselere geçiş sistemi (LGS): Merkezi sınavla yerleşen öğrencilerin performansı*. Ankara: MEB.

MEB, (2019). *Sınavla öğrenci alacak ortaöğretim kurumlarına ilişkin merkezi sınav başvuru ve uygulama kılavuzu.* 25 Nisan 2019. https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/201904/03134315Kilavuz2019.pdf

Murdock, N. L. (2018). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları: Olgu sunumu yaklaşımıyla.* (2. Basımdan Çeviri). R. Arı ve F. Akkoyun. (Çev.),F. Akkoyun. (Çev. Ed.). *Akılcı duygusal davranışterapisi* içinde (ss.273-314). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ndalichako, J. L., ve Komba, A. (2014). Students'subject choise in secondary school in Tanzania: A matter of students' ability and interests or forced circumstances? *OpenJournal of Social Sciences,* 2(8), 49-56. doi: 10.4236/jss.2014.28008

Nevo, O. (1987). Irrational expectations in career counseling and their conforting arguments. *The Career Development Quarterly*, 35(3), 239-250.doi:10.1002/j.2161-0045.1987.tb00918.x

Niles, S.G., Harris-Bowlsbey J., (2013). *21. Yüzyılda kariyer gelişimi müdehaleleri* (4. Basımdan çeviri) D. M. Siyez. (Çev.), F. Korkut Owen.(Çev. Ed.), *Kariyer gelişimi kuramlarını anlama ve uygulama* içinde (ss.42-93). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Otwori, N. L., Mutisya, S. Ve Ndeke, F. (2017). Influence of family factors on careers choice among secondary school students in Kitui Central Sub County. *International Journal of Science and Research,*7(9), 493-497. doi: 10.21275/ART20191063

Özakça, İ. (2008). *İlköğretim okulu sekizinci sınıf öğrencilerinin genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarına yönelmelerini etkileyen faktörler (Çanakkale ili örneği).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbey Yüce, B. (2016) *Ortaöğretim (Lise) öğrencilerinin okul seçimini etkileyen faktörler (İstanbul ili Sancaktepe ilçesi örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özcan, M. (2010). *Anadolu meslek lisesi öğrencilerinin okudukları okulu seçme nedenleri ve gelecek beklentileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi-2: Çok değişkenli analizler.* Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özkamalı, E., Cesuroğlu, Ş.C., Hamamcı, Z., Buğa, A. ve Çekiç, A. (2014). The investigation of relationships between vocational maturity andirrational careerbeliefs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 3072-3074, doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.709.

Özyürek, R. ve Atıcı, M. K. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçim kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 17(2), 33-42.

Özyürek, R. (2013). *Kariyer psikolojik danışmanlığı kuramları: Çocuk ve ergenler için kariyer rehberliği uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Paloş, R. & Drobot, L. (2010). Thre impact of family influence on the career choice of adolescents. *Procedia Social and Behavioral Sciences,* 2 (2010) 3407–3411.

Ramirez, Y. P., & Dizon, N. C. (2014). Assessment of interest as subjective personal data of engineering freshmen towards their enrolled degree program. *International Journal of Academic Research inProgressive Education and Development*, *3*(1), 195-207. doi: 10.6007/IJARPED/v3-i1/760

Pişkin, M. (2013). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı kuramdan uygulamaya (4. Baskı). Binnur Yeşilyaprak (Ed.), *Kariyer gelişim sürecini etkileyen faktörler* içinde (ss. 44-74). Ankara: Pegem Akademi

Poyraz, C. (2006). Türkiye'deki rehberlik hizmetlerinin tarihsel gelişimi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 187-209.

Resmî Gazete, (10 Kasım 2017), Sayı 30236.

Sampson, J.P., Peterson, G. W., Lenz, J.G., Reardon, R.C. ve Saunders, D.E. (1998). The design and use of a mesasure of dysfunctional career thoughts among adults, collage students and high school students: The Career Thougts Inventory. *Journal of Career Assesment*, 6(2), 155-134. doi: 10.1177/106907279800600201

Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423

Saunders, D.E., Peterson, G. W., Sampson, J.P. ve Reardon, R.C. (2000). Relation of depression and dysfunctional career thinking to career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 288-298. doi:10.1006/jvbe.1999.1715

Schneeweis, N. ve Zweimüller, M., (2012). Girls, girls, girls: Gender composition and female school choice. *Economics of Education Review,* 31(4), 482–500. doi:10.1016/j.econedurev.2011.11.002

Schuıltheiss, D. E. P. & Stead, G. B. (2004). Construct validity of the career myths scale among South African adolescents. *Journal of Psychology in Africa.* 14(1), 9-15.doi: 10.4314/jpa.v14i1.30605

Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2004) *A beginner's guide to structural equation modeling*. New Jersey: Taylor & Francis.

Selçuk, Z. (2006). İlköğretimde rehberlik (6. Baskı). Y. Kuzgun (Ed.), *Bireyi tanıma teknikleri* içinde (ss. 51-94). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Shumow, L., Vandell, D. L. & Kang, K., (1996). School choice, family characteristics and home-school relations: Contributors to school achievement? *Journal of Educational Psychology,* 8(3), 451-460. doi: 10.1037/0022-0663.88.3.451

Siyez, D. M. (2013). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı kuramdan uygulamaya* (4. Baskı). Binnur Yeşilyaprak (Ed.), *Gelişimsel yaklaşımlar* içinde (ss. 172-217). Ankara: Pegem Akademi.

Stead, G. B. & Watson, M. B. (1993). The Career Myhts Scale: its validity and applicability. *International Journal for the Advancement of Counselling,* 16, 89-97.doi: 10.1007/bf01418145

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.

Şahin, A. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı ilköğretimde yöneltme yönergesinin uygulandığı düşük sosyo- ekonomik seviyeden gelen 8. Sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri ve ortaöğretim okul tercihleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, M., Sarı, S. V., Duman, S., Kerimoğlu, U. ve Kocaman, T. (2015). Mesleki kararsızlığın yordanmasında kontrol odağı ve mantık dışı inançların rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43), 11-20

Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve LİSREL uygulamaları.* Ankara: Ekinoks.

Tavşancıl, E. (2002), *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Telman, C. (2000). *Başarıya giden yolda meslek seçimi*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Tezbaşaran, A.A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Thompson, A. P. (1976). Client misconceptions in vocational counseling. *The Personnel and Guidance Journal.* 55(1), 30-33. doi:10.1002/j.2164-4918.1976.tb04607.x

Türk Dil Kurumu. *Büyük Türkçe sözlük.* 28 Nisan 2016, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57 343f3c17e052.05209202

Ulu, E. (2007). *Lise öğrencilerinin kariyer inançlarının bazı değişkenlere göre yordanması*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulusoy, K. ve Erkuş, B. (2017). Türk eğitim tarihinin mihenk taşlarından meslek liselerine karşı öğrencilerin ilkokuldan itibaren yönelimleri ve okula aidiyet duyguları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(61), 676-685.doi: 10.17755/esosder.304702

Waltz, C. F., Strcikland, O. L. & Lenz, E. R. (2010). *Measurement in nursing and health research.* New York: Springer Publishing Company.

Yayla, A. ve Bacanlı, F. (2011). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kariyer gelişimleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İlköğretim Online Dergisi*, 10 (3), 1148-1159.

Yeşilyaprak, B. (2007). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (15. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yeşilyaprak, B. (2013). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı kuramdan uygulamaya* (4. Baskı). Binnur Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığına giriş* içinde (ss. 2-38). Ankara: Pegem Akademi.

Yeşilyaprak, B. (2015). *İlk ve ortaöğretimde gelişimsel rehberlik*. Ankara: Pegem Akademi.

Yılmaz-Erdem, A. ve Bilge, F. (2008). Lise öğrencileri için Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 95-114.

Yılmaz, H. ve Üre, Ö. (1997). *Rehberlik ders notu*. Konya: Güney Ofset Matbaacılık.

Young, R. A. ve Collin, A. (2000). *The future of career*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Zobar. A. (2006). *Ailelerin ve öğrencilerin lise seçimlerini etkileyen faktörler. (Ankara ili Çankaya ilçesi örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

EKLER

Ek 1. Lise Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği

OKUL SEÇİMİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELER ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler**,**

Aşağıda, okul seçimine ilişkin düşünceleri içeren 21 cümle yer almaktadır. Lütfen her bir cümleyi dikkatle okuyup, bu fikirlere ne derece katıldığınızı/katılmadığınızı ilgili seçeneğin altındaki parantezin içine (X) işareti koyarak belirtiniz. Okuduğunuz her bir cümle için tek bir işaretleme yapınız.

Okuyacağınız cümlelerin doğru veya yanlış cevapları yoktur, önemli olan sizin kişisel görüşünüzdür. Bu nedenle okuduğunuz cümle üzerinde uzun süre düşünmeden, içinizden gelen ilk cevabı vermeniz beklenmektedir. İlginiz için teşekkürler.

Havva Özge KAYNAK

Cinsiyet: Kız ( ) Erkek ( )

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.	Lise seçerken yakın çevremdeki kişilerin (anne, baba, öğretmen ve arkadaş gibi) düşünceleri kadar benim düşüncelerim de önemlidir.	( )	( )	( )	( )	( )
2.		( )	( )	( )	( )	( )
3.	Ancak iyi bir Anadolu Lisesi ya da Fen Lisesine gidersem başkalarının gözünde bir değerim olur.	( )	( )	( )	( )	( )

4.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
5.	Bana en uygun lisenin hangisi olacağını alacağım puan belirleyeceği için bir seçim yapmak zorunda değilim.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
6.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
7.	Çocuklar için hangi lisenin uygun olacağını anne babaları bilir.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
8.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
9.	Yaşadığım yerde en çok saygı gören liseye gitmeliyim.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
10.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
11.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
12.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
13.	Gideceğim lise, gelecekle ilgili bütün hayallerimi ve beklentilerimi gerçekleştirebilmeli.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
14.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
15.	Ailem benim de fikrimi alarak benim adıma lise seçimi yapabilir.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
16.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
17.	Aileler çocuklarının fikrini almadan onların hangi liseye gideceğine karar verebilir.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
18.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
19.	Eğer fen lisesi gibi iyi bir liseye giremezsem bu benim başarısız bir kişi olduğumu gösterir.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )
20.		( ) ( ) ( ) ( ) ( )
21.	Lise seçiminde bir hata yaparsam bunun telafisi olmaz.	( ) ( ) ( ) ( ) ( )

Ek 2. Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği

BİREYSEL DÜŞÜNCELER ÖLÇEĞİ

Açıklama: Bu formda, insanların günlük yaşamlarındaki düşüncelerini yansıtan bazı ifadeler bulunmaktadır. Lütfen, her maddeyi dikkatle okuyarak o maddede belirtilen ifadeye ne kadar katılıp katılmadığınıza karar veriniz ve kendinize en uygun seçeneği işaretleyiniz.

Cinsiyet: Kız ( ) Erkek ( ) Sınıf ( )

DÜŞÜNCELER	**Hiç katılmıyorum**	**Biraz katılıyorum**	**Kararsızım**	**Çoğunlukla katılıyorum**	**Tamamen katılıyorum**
1. Herhangi bir oyunda yenilmeyi kesinlikle hazmedemem.	( )	( )	( )	( )	( )
2.	( )	( )	( )	( )	( )
3. Bir öğrencinin derslerinde başarısız olması, onun yetersiz bir insan olduğunu gösterir.	( )	( )	( )	( )	( )
4.	( )	( )	( )	( )	( )
5. Evde ve okulda kurallarla yaşamak, bana çok zor geliyor.	( )	( )	( )	( )	( )
6.	( )	( )	( )	( )	( )
7. Bir öğrenci öğretmenlerinin takdirini kazanmak istiyorsa, mutlaka derslerde başarılı olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
8.	( )	( )	( )	( )	( )
9. Hayatın en zor işi, ders çalışmak ve ev ödevi yapmaktır.	( )	( )	( )	( )	( )
10.	( )	( )	( )	( )	( )
11. Öğrencileri arasında ayrım yapan bir kişinin kesinlikle öğretmenlik yapmaması gerekir.	( )	( )	( )	( )	( )
12.	( )	( )	( )	( )	( )
13. Arkadaşlarımın gözünde önemli birisi olmak için, derslerimde mutlaka başarılı olmam gerekir.	( )	( )	( )	( )	( )
14.	( )	( )	( )	( )	( )
15. İyi bir anne-baba, çocuğunu başkalarının yanında asla azarlamaz.	( )	( )	( )	( )	( )
16.	( )	( )	( )	( )	( )
17.	( )	( )	( )	( )	( )

18. İyi bir arkadaş verdiği sözleri mutlaka tutmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
19.	( )	( )	( )	( )	( )
20.Yapmam gereken şeyleri benim yerime başkalarının yapmasını isterim.	( )	( )	( )	( )	( )
21.	( )	( )	( )	( )	( )

Ek 3. Araştırma İzin Formu

T.C.
GAZİANTEP VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Havva Özge KAYNAK
Kurumu / Üniversitesi	Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırma yapılacak iller	Gaziantep
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi	Gaziantep Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerindeki ortaokullarda öğrenim gören 8. Sınıf öğrencileri
Araştırmanın konusu	Ortaokul öğrencilerinin lise seçimine ilişkin düşünceler ölçeğinin geliştirilmesi
Üniversite / Kurum onayı	Var
Araştırma/proje/ödev/tez önerisi	Var
Veri toplama araçları	Anket 3 sayfa
Görüş istenilecek Birim/Birimler	----

KOMİSYON GÖRÜŞÜ

Bu araştırma, 2012/13 sayılı "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi" kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu genelgede belirtilen şartları taşıdığı tespit edilmiş ve çalışmanın, Gaziantep Şehitkâmil ve Şahinbey ilçelerindeki ortaokullarda öğrenim gören 8. Sınıf öğrencileri ne yapılması uygun görülmüştür.

Araştırmacı, yapılan araştırmanın tamamlanmasından itibaren en geç iki hafta içinde, Müdürlüğümüze araştırmanın iki örneğini CD'ye kayıtlı olarak vermeyi taahhüt eder.

Komisyon kararı	Oybirliği ile alınmıştır.

KOMİSYON

16/04/2014
Komisyon Başkanı
Şaban KÜTÜK
Şube Müdürü

Üye
Ercan KARATEKE
Öğretmen

Üye
Ozan Emre EMRAĞ
Öğretmen

ÖZGEÇMİŞ

Havva Özge Kaynak Yeşiltepe 1988 yılında Denizli'de doğdu. Denizli Türk Eğitim Vakfı Anadolu Lisesi' nden 2006 yılında mezun oldu. Lisans eğitimini 2011 yılında Ege Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü' nde tamamladı. "Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulamaları El Kitabı" adlı kitabın yazılmasına katkı sağladı. 2012-2014 yılları arasında Gaziantep Nesrin Mehmet Abar Ortaokulu' nda psikolojik danışman olarak görev yaptı. 2014 yılından beri Isparta Sütçüler Fevzi Erinç Çok Programlı Anadolu Lisesi'nde psikolojik danışman olarak görev yapmaktadır.

VITAE

Havva Özge Kaynak Yeşiltepe was born in Denizli in 1988. She graduated from the Ege University Department of Psychological Counseling and Guidance in 2011. She contributed to the writing of the book "Handbook on Psychological Counseling and Guidance in Schools". She worked as a psychological counselor at Gaziantep Nesrin Mehmet Abar Secondary School between 2012-2014. She has been working as a psychological counselor at Isparta Sütçüler Fevzi Erinç Multi-Program Anatolian High School since 2014.